

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijsi.1173414>

Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Strateji Belgeleri Bağlamında Kırım İlhakı'nın Tarihsel-Sembolik ve Askeri-Jeopolitik Analizi

Murat Jane*

Öz

Güvenlik strateji belgeleri bir devletin tehdit algıları, çıkarları ve olası dış politika hamleleri hakkındaki temel kaynaklardır. Söz konusu güvenlik strateji belgeleri arasında ulusal güvenlik konsepti, dış politika konsepti ve askeri doktrinler yer almaktadır. Bu belgeler ışığında bir devletin bölgesel ve küresel gelişmelere nasıl bir dış politik reaksiyon verebileceği net olarak öngörülebilmektedir. Bu bağlamda Rusya Federasyonu (RF)'nin post-Sovyet coğrafyaya yönelik politikalarının ve Avro-Atlantik Blok (NATO ve Avrupa Birliği-AB) ile ilişkilerinin anahtarları söz konusu belgelerde görebilmek mümkündür. Ukrayna da RF-Avro-Atlantik Blok arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler arasında yer almıştır. Bu çerçevede RF-Ukrayna ilişkileri genellikle Avro-Atlantik Blok'un doğu genişlemesi bağlamında değerlendirilmektedir. Fakat doğu genişlemesinin yanı sıra iki devlet arasındaki tarihsel-sembolik ve askeri-jeopolitik ilişkiler de dikkate alınmalıdır. Başka bir ifadeyle Kırım'ın ilhakı sadece güncel jeopolitik gerçekliklere indirgenmemeli, Ukrayna'nın ve Kırım'ın Rus tarih yazımındaki yeri de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira RF'nin Ukrayna algısı işgal sürecinde belirleyici olmuştur. Bu çerçevede çalışmada Kırım'ın ilhakı, RF'nin güvenlik strateji belgeleri bağlamında, jeopolitik ve tarihsel gelişmeler ışığında analiz edilecektir. Hiç şüphesiz bu analiz bizce Şubat 2022 de başlayan RF-Ukrayna Savaşı'nın irdelenmesinde de yol gösterici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Ukrayna, NATO genişlemesi, askeri doktrin, güvenlik strateji belgeleri

Cite this article: Jane, M. (2022). Rusya Federasyonu'nun güvenlik strateji belgeleri bağlamında Kırım İlhakı'nın tarihsel-sembolik ve askeri-jeopolitik analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 415–436.
<https://doi.org/10.37093/ijsi.1173414>

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye.

E-posta: muratjane@aydin.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2409-131X>

Article Information

Received 10 September 2022; Revised 01 December 2022; Accepted 02 December 2022; Available online 30 December 2022

Historical-Symbolic and Military-Geopolitical Analysis of Crimea's Annexation in the Context of the Security Strategy Documents of the Russian Federation

Abstract

Security strategy documents are the main sources of a state's threat perceptions, interests, and possible foreign policy steps. These documents include national security concepts, foreign policy concepts and military doctrines. In light of these documents, it is also possible to clearly predict how a state can respond to regional and global developments. In this context, these documents highlight the outlines of the policies of the Russian Federation (RF) toward post-Soviet geography and its relations with the Euro-Atlantic Bloc (NATO and the European Union). Ukraine is also one of the factors determining relations between the RF and the Euro-Atlantic Bloc. Within this frame, relations between the RF and Ukraine are generally assessed in the context of the eastward enlargement of the Euro-Atlantic Bloc. However, in addition to this enlargement, historical-symbolic and military-geopolitical relations between the two states should also be considered. In other words, the annexation of Crimea should be reduced not only to current geopolitical realities but also to the place of Ukraine and Crimea in Russian historiography. After all, the RF's perception of Ukraine was crucial to the occupation process. Within this framework, the annexation of Crimea will be analyzed in light of geopolitical and historical developments and the context of the RF's security strategy documents. This analysis will undoubtedly guide the study of the RF-Ukraine War that began in February 2022.

Keywords: Russian Federation, Ukraine, NATO expansion, military doctrine, security strategy documents

1. Giriş

Bir devletin dış politik vizyonunu, uluslararası sistemden beklentisini ve tehdit algılarını kavrayabilme açısından ulusal güvenlik konsepti, dış politika konsepti ve askeri doktrin gibi güvenlik strateji belgelerinin önemi büyüktür. Şüphesiz her güvenlik ve strateji belgesi bulunduğu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak bir devletin uluslararası sistemden beklentilerinin ve tehdit algılarının sadece belli bir dönemle sınırlı olmadığı, tarihsel-jeopolitik arka planlarının olduğu da görülmektedir. RF'nin Kırım'ı ilhak süreci de Kırım'ın ve Ukrayna'nın Rus tarihindeki yeri ve anlamıyla ilişkilidir. RF'nin güvenlik ve strateji belgelerinde Kırım ve Ukrayna'yı da içeren yakın çevre hassasiyetini tetikleyen gelişme Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıdır.

SSCB'nin dağılması Rus tarihindeki önemli krizlerden birine sebep olmuştur. 4. Ivan Dönemi sonrası, 1. Fyodor'un ölümü sonrası yaşanan Karışıklık Dönemi, "Düzmece Dmitri" olayları ve Bolşevik Devrimi'nden sonra yaşanan beş yıl bunlardan yalnızca birkaçıdır. SSCB'nin dağılması da söz konusu krizler arasında sayılabilir. Ancak bu dağılma diğerlerinden farklı olarak Rusların tarih boyunca ilk defa tek hegemon güç olma mücadelesini de sona erdirmiştir. Kısacası Ruslar sadece tarihsel bir kriz yaşamamış aynı zamanda sosyalist "Roma" olma fırsatını da kaçırmışlardır. Ancak, SSCB'nin dağılması Ruslara sadece tek hegemon olma fırsatını değil aynı zamanda yakın çevresindeki hâkimiyetini de kaybettirmiştir. Yakın çevreyle ilgili Rusların tarihinde şu tarihsel dinamik göze çarpmaktadır: Rusların kurduğu siyasal birimler yakın çevresinde güç kaybedince iç politik krizlerle karşı karşıya kalırlar, yakın çevrede hegemonyayı tesis ettiklerinde beka sorununu çözmenin ötesinde uluslararası sistemin önemli aktörleri haline gelirler. Dolayısıyla SSCB'nin dağılması RF'ye aynı zamanda bir beka sorunu yaratmış, eski Rus nüfuz alanları "Yeni Büyük Oyun" çerçevesinde bölgesel ve bölge dışı güçlere açılmıştır. Rusların bu konuda en önemli kayıplarından biri Kırım'ın RF devlet ülkesinin dışında kalmasıdır. Kırım'ın kaybı RF'yi sadece Karadeniz'de sınırlandırmamış aynı zamanda geleneksel "sıcak denizlere inme" politikasını da sekteye uğratmıştır. Bu çerçevede Kırım'ın "yeni sahibi" Ukrayna'nın RF ve diğer aktörlerle ilişkileri önem kazanmıştır. Turuncu Devrim, Ukrayna'nın Yanukoviç Dönemi

hariç olmak üzere 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren yürüttüğü Batı yanlısı politikalar ve Avro-Atlantik Blok'la yakın ilişkileri RF'nin Kırım'ı ilhak sürecini meşrulaştıran ve hızlandıran gelişmeler olmuştur.

Çalışmamızda RF'nin Kırım'ı ilhak süreci, RF'nin güvenlik ve strateji belgeleri üzerinden analiz edilecektir. Bu çerçevede ilk olarak ulusal güvenlik konsepti, dış politika konsepti ve askeri doktrin gibi güvenlik strateji belgelerinden ne anlaşılması gerektiğine değinilecek; ikinci bölümde RF açısından Ukrayna ve Kırım'ın ne anlama geldiği tarihsel-sembolik ve askeri-jeopolitik açıdan ele alınacak ve son olarak RF'nin Kırım'ı ilhak sürecine kadar yayımladığı güvenlik strateji belgeleri üzerinden RF'nin Kırım'ı ilhak süreci analiz edilecektir.

2. Kavramsal Çerçeve: Ulusal Güvenlik Konsepti, Dış Politika Konsepti ve Askeri Doktrin¹

Devletler dış politikalarını kurgularken diplomasi, savaş, ekonomik yöntemler ve propaganda gibi araçlardan faydalanırlar (Özdal, 2020, s. 25). Bu araçları kullanırken devletler, uluslararası sistemdeki aktörlere yönelik tutum ve davranışlarını oluştururlar. Söz konusu tutum ve davranışlara genel olarak "dış politika" denilmektedir. Devletler dış politikalarını belli amaçlar çerçevesinde oluştururlar. Şüphesiz dış politikanın birincil amacı devletin varlığını sürdürmek ve varlığına yönelik tehditlere karşı ülke savunmasını güçlendirmektir (Dağ, 2009, s. 320; Sönmezoğlu, 2005, ss. 222–223). Bu çerçevede devletler ulusal güvenlik konseptleri, askeri doktrinler ve dış politika konseptleriyle diğer aktörlere uluslararası sistemden beklentilerini gösterirler. Marcel de Haas'ın formülasyonuna göre ulusal güvenlik konseptinin; askeri doktrinler ve dış politika dahil olmak üzere tüm konseptleri kapsayıcı niteliğe sahiptir zira söz konusu belgelerin hepsi ulusal güvenliğin teminine yöneliktir (Haas, 2004, s. 5). Haas'a göre bir devletin devamlılığını ulusal güvenlik politikası içinde ortaya koyması, yaygın olarak kabul edilen bir ilkedir. Bu politikanın amacı; siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri tedbirleri olarak bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğünü, refahı ve istikrarı sağlamaktır. Dolayısıyla her devletin belirli çıkarları vardır (Haas, 2004, s. 2). Ulusal çıkar ise normatif olarak ifade etmek gerekirse toplumun ortak iyiliğini içeren çıkarlar bütünüdür (Clinton, 1986, s. 497). Rousseaucu bir ifadeyle ulusal çıkarın normatif tanımı, tikelin çıkarı yerine tümelin aşkın çıkarını önceleyen genel iradeyle referans olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası ilişkiler disiplinde ulusal çıkar çoğu zaman devletin çıkarıyla aynı anlama gelmektedir. Bu çerçevede bir devletin gücünü arttıran tüm politikalar ulusal çıkar kapsamında değerlendirilebilir (Clinton, 1986, s. 500). Söz konusu tanım ulusal çıkarın realist ve genel kabul gören yorumunu içermektedir. Ancak ulusal çıkar kavramı Marxist, Anarşist, Liberal, İngiliz Okulu ve Konstrüktivist açıdan da yorumlanabilmektedir. Genel ve soyut olarak Marxist ve Anarşist yaklaşıma göre ulusal çıkar, genel çıkarı yansıtmaktan ziyade egemen ve güçlü sınıfın çıkarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla ulusal çıkardan ziyade güçlü sınıfın çıkarından bahsetmek daha doğrudur. Zira egemen sınıf, kendi çıkarını diğer sınıfların çıkarıyla özdeş göstererek sömürü temelli iktidarını devam ettirmektedir. Liberallere göre ulusal çıkar devletler arası barış temelli olmalıdır. Bütün devletlerin çıkarı devletler arası uyumun sağlanmasındadır. İngiliz Okulu da ulusal çıkarın, ulus devlet çıkarlarının ötesinde küresel barışın sağlanması ve insanlığa karşı sorumlulukların yerine getirilmesi gibi etik ve ahlaki kaygılarla desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle İngiliz Okulu ulusal çıkarın anlamını bir hayli genişleterek

¹ Çalışmada söz konusu konsept ve doktrinler kapsayıcı şekilde "güvenlik strateji belgeleri" olarak geçecektir.

yorumlamaktadır. Konstrüktivistlere göre ulusal çıkarın kültürel ve siyasal kimlikle şekillenmekte, bu anlamda ulusal çıkar öznel bir nitelik taşımaktadır (Burchill, 2005).

Yukarıdaki bakış açılarından anlaşılacağı üzere uluslararası ilişkiler disiplininde teorik açıdan çok farklı ulusal çıkar tanımları yapılabilmektedir. Ancak devletlerin ulusal güvenlik konseptlerinin temelini çoğu zaman realist bakış açısının oluşturduğu iddia edilebilir. Bu çerçevede ulusal güvenlik konsepti; devlete yönelik tehditlerin önlenmesi amacıyla oluşturulan temel strateji ilkeleri ve devletin önceliklerini içeren, ulusal güvenliğe ilişkin düzenleyici eylem planları öngören belgedir. Bu özelliğiyle ulusal güvenlik konsepti; askeri doktrin dâhil olmak üzere devlet güvenliğini ilgilendiren her türlü belgenin oluşumuna temel teşkil etmektedir (Ministry of Defence Republic of Latvia, n.d.). Bu çerçevede ulusal güvenlik konsepti devletin iç ve dış güvenliğine ilişkin bakış açılarını içermektedir. Dolayısıyla dış politika konsepti, ulusal güvenlik konseptinin sacayaklarından biri olup doğrudan dış politikayla ilgilidir.

Ulusal güvenlik konseptinin önemli unsurları arasında yer alıp, bir devletin uluslararası sisteme "sert güç" perspektifinden nasıl baktığını gösteren önemli belgeler arasında askeri doktrin yer almaktadır. Doktrin "uygulanması mümkün görülen prensip ve hareket tarzlarının toplamı" olarak tanımlanabilir (Akad, 2003, s. 18). Doktrinler, karar alıcılara geçmişte benzer sorunlara nasıl çözümler bulunduğuna ilişkin öneriler ve yol haritaları da sunmaktadır (Holley, 2004, s. 2). Bu tanımlardan hareket ederek askeri doktrin, ulusal güvenlik politikasının bir parçasını oluşturmanın yanı sıra geçmiş ve muhtemelen gelecekteki siyasi-askeri politikanın bir yansımasını verir (Haas, 2011, s. 1). Dolayısıyla devletlerin geçmişte nasıl ve neden askeri harekâtlar icra ettiklerini, hâlihazırda neden askeri harekâtlara giriştiklerini ve gelecekte söz konusu harekâtları nasıl yürütebileceklerini anlamak için askeri doktrini incelemek önemlidir (Chapman, 2009, s. 3). Barry Posen'e göre askeri doktrin, saldırı, savunma/caydırıcı ve dış politikayla uyum olmak üzere üç boyutu (veçhesi) bulunmaktadır (Posen, 1984, s. 7). Bu çerçevede Posen'e göre askeri doktrinler ulusal güvenlik politikasının ya da büyük stratejinin (grand strategy) önemli bileşenlerindedir (Posen, 1984, s. 13).

Anlaşılacağı üzere bir devletin ulusal güvenlik konsepti, dış politika konsepti ve askeri doktrini söz konusu devletin uluslararası ilişkilere bakışı hakkında fikir sunmasının yanı sıra muhtemel dış politik hamleleri hakkında da ipuçları barındırmaktadır. Şüphesiz söz konusu belgeler, devletlerin tarihlerinden gelen tecrübeleri de yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle ulusal güvenliğe dair belgelerin sadece belli bir zaman periyodunu kapsamadıkları iddia edilebilir. Bu husus, RF'nin Ukrayna ve Kırım algısında da görülebilmektedir.

3. Ukrayna ve Kırım'ın RF Açısından Önemi

Ukrayna ve Kırım'ın RF açısından önemini iki kategoride değerlendirmek gerekmektedir. Bunlar; tarihi-sembolik ve askeri-jeopolitik olmak üzere birbirleriyle bağlantılı iki kategoridir. RF'ye göre Ukrayna Rus tarihinin ayrılmaz parçalarından birini temsil etmektedir. Bu çerçevede Rusların ve Ukraynalıların ayrılmaları olanaksızdır. Bu hususla ilgili dikkat çekici perspektiflerden biri Rusların Ukrayna için sıklıkla kullandığı "Küçük Rusya" tabiridir. Ukraynalı yazar Semen Divoviç 1762'de "Büyük Rusya ve Küçük Rusya arasında bir konuşma" (A Talk between Great Russia and Little Russia) başlıklı kısa öyküsünde "Büyük" olarak tabir edilen Rus Çarlığı'nın "Küçük" olarak nitelenen Ukrayna ile diyalogunu yazmış, söz konusu uzun öyküde Büyük Rusya'nın Küçük Rusya'yı kendisinin parçası olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Hikâyenin sonunda iki Rusya, üst kimlik olan Rusluğun ayrılmaz parçası olmuşlardır. Söz konusu yıllarda hikâyenin kurgusuna paralel olarak İmparatoriçe 2. Katerina "Küçük Rusya'yı" sistematik olarak Rus Çarlığı devlet sistemine entegre etmeye başlamıştır (Kappeler, 2003, ss. 6–8). Ruslar "Küçük Rusya"

yaklaşımını sadece Rus kaynaklarına değil dönemin kaynaklarına da dayandırmaktadır. Söz konusu iddianın referansları; Bizans haritaları ve İstanbul'daki Ortodoks Patrikhanesi'nin Rus coğrafyasındaki kiliselere yönelik bakış açısıdır. Bizans haritalarında Ukrayna "Minor Rus" ya da "Lesser Rus" olarak geçmektedir (Sakwa, 2016, s. 8). Bunun yanı sıra 13. yüzyıldan beri İstanbul Ortodoks Patrikhanesi, Rus Kilisesi'ni ikiye bölerek değerlendirmiş, güneydeki yeri (Ukrayna'nın bulunduğu bölge) "he mikra Rosia" (Küçük Rusya), kuzeydekini de "he megale Rosia" (Büyük Rusya) olarak adlandırmıştır (Kappeler, 2003, s. 13).

Rus Çarlığı Dönemi'nde "Küçük Rusya" söylemi 19. yüzyılda da devam etmiş, Rus Batıcılarından Vissarion Bellinsky Ukrayna'yı "Küçük Rusya" olarak nitelemiştir. Bu bakış açısından hareketle Bellinsky, Küçük Rusya'yı ulus olmaktan ziyade bir "kabile" olarak nitelemiştir (Solchanyk, 1993, s. 340). Pyotr Struve (1870–1944) ve Georgiy Fyedotov (1886–1951) gibi düşünürlere göre Ruslar; "Büyük Ruslar"dan (Great Russians), Küçük Ruslar olan Ukrayna'dan ve Beyaz Rusya'dan oluşur. Bu üçlü yapı tüm Rusları temsil etmektedir. Struve'ye göre Ukraynalı fikri Rus ulusu fikrine zarar vermektedir. Fyedotov'a göre de Ruslar ve Ukraynalılar "Tarihsel Rusluğu" temsil etmektedir. Dolayısıyla Ukrayna milliyetini savunma ya da Ukrayna milliyetçiliği bu tarihsel birliğe zarar vermektedir. Kısacası Ukrayna kültürü Rus kültürüne entegre olarak yer almalıdır (Solchanyk, 1993, ss. 341–342; Tolz, 2002, s. 235).

Yukarıdaki tarihsel bakış açısının gerek SSCB döneminde gerek de RF döneminde devam ettiğini iddia etmek mümkündür. Zira SSCB'yi kuran antlaşmaya imza atan üç devlet Ukrayna, Beyaz Rusya ve Rusya'dır. Kurucu antlaşmaya taraf olan diğer aktör de Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ı içeren Trans-Kafkasya'dır (Jane, 2020, s. 147). Ukrayna özelinde ise 1982 yılında SSCB'de Kiev Knezliği'nin kuruluşunun 1100. Yıl dönümü kutlanmıştır (Kuzio, 2006, s. 419).

SSCB dağıldıktan sonra RF'nin ilk yıllarında da RF'nin Ukrayna'ya bakış açısında yukarıda bahsedilen tarihsel ve sembolik geçmişin etkileri görülmektedir. Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olması Ruslar tarafından kolaylıkla kabul edilmemiş hatta Ukraynasız bir Rusya "absürd" görülmüş (Solchanyk, 1993, s. 339), Rusyasız Ukrayna pek çok Rus açısından düşünülememiştir (D'Aneri, 2019, s. 10). Rus elitlerinin ve Rusların büyük kısmının Ukrayna ve Beyaz Rusya'yı yabancı devlet olarak görmedikleri, Doğu Slavlığının parçaları olarak gördüğü iddia edilmektedir. Bu bakış açısına paralel olarak RF de Doğu Slav ulusları arasında öncü role sahip olmakla birlikte Kiev Knezliği'nin yıkılışından sonra kurulan Vladimir-Suzdal, Moskova ve Rus İmparatorluğu'nun devamı olarak görülmektedir. Zira Ukrayna, 1654 Pereyeslav Antlaşması da gösterdiği üzere Rus Çarlığı -başka bir ifadeyle Ruslukla- ile birleşmiştir. Dolayısıyla Ukrayna'nın bağımsızlığı doğal bir durum olarak kabul edilmemektedir (unnatural) (Kuzio, 2006, ss. 407–408). 1990'ların ilk yarısında, Segodnia ve Nezavisiamaiia Gazeta gibi liberal ve merkezci gazeteler bile Ukrayna'nın bağımsızlığını, Ukrayna halkının çoğunluğunun çıkarlarına karşı hareket eden Ukraynalı siyasi elitlerin bir hilesi olarak tasvir etmiş, Ukrayna'nın bağımsızlığını da geçici bir durum olarak görmüştür (Tolz, 2002, s. 239). Soğuk Savaş Sonrası Dönem'in ilk yıllarında Rus siyasetinde Batıcı ve liberallerin etkisi hissedilmektedir. Batı dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesinin ve RF'nin liberal ekonomik düzene entegre olmasının önemine vurgu yapan devlet adamlarının bile Ukrayna'nın bağımsızlığı konusunda geleneksel Rus düşüncesinin etkisinde kaldığı görülmektedir. RF'de en liberal, Batı yönelimli yetkililerden biri olarak kabul edilen Dışişleri Bakanı Andrey Kozyrev, Ukrayna sınırlarının meşruiyetini sorgulamaktan çekinmemiştir (Solchanyk, 1993, s. 347). RF Devlet Başkanı Putin de 12 Temmuz 2021 tarihinde "Rus ve Ukraynalıların Tarihsel Birliği Üzerine" başlıklı yazısında söz konusu tarihsel bilgilere referans vererek Rusların ve Ukraynalıların aynı tarihsel, ruhani bütünü, ortak medeniyetin parçası olduğu vurgusunu yapmış, RF ve Ukrayna'nın Antik Rus devletinin kökenlerini oluşturan

üç halkın ikisi olduğunu (diğer Beyaz Ruslar) vurgulamıştır. Putin ayrıca Ukrayna'nın egemenliği için doğru olanın Rusya ile ortaklıktan geçtiğini de ifade etmiştir (Putin, 2021).

Ukrayna'nın Rus tarihinin parçası olduğu görüşünün yanı sıra Kırım ve Sivastopol'un da Rus tarihinde farklı yerleri bulunmaktadır. Rus tarihinde Kırım yarımadası, "Rus ulusunun kalbi" olarak kabul edilmektedir. Zira Kiev Knezi Prens Vladimir'in Ortodoksluğu Rusların resmi dini olarak kabul ettiği yer Kırım'ın güneybatısında yer alan Hersones'tedir (Sakwa, 2016, s. 13). Kırım yarımadasına yüklenen kutsiyetin Rus tarihindeki önemli gelişmelerde de görüldüğü bilinmektedir. Örneğin Kırım Savaşı'nda 349 gün dayanması, Sivastopol'u Rus tarihinde mistik bir pozisyona koymuştur. Benzer direniş 2. Dünya Savaşı'nda (2DS) da yaşamıştır. Hatta 1945 yılında Alman işgaline direndiği için Sivastopol'a "kahraman şehir" unvanı verilmiştir. Sivastopol miti olarak da bilinen bu iki gelişme, Rusların Kırım ve Sivastopol'a ilişkin iddialarının önemli köşe taşlarını oluşturur (Sasse, 2007, ss. 70–71). Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren Kırım'ın Ukraynalılaşması ve yarımadaadaki Rus etkisinin azaltılmasına yönelik politikalar Sivastopol'un "üçüncü kuşatması" olduğu şeklinde kurgulanmaktadır (Sasse, 2007, s. 74). Dolayısıyla SSCB'nin dağılmasıyla Kırım'ın kaybedilmesi Rus politik bilincinde en az Kırım Savaşı ve 2DS kadar etki etmiştir. Rus politik bilincindeki bu travmatik gelişme RF'nin ilk yıllarında liberallerin bakış açılarında da görülmektedir. Sobchak, Popov, Stankevich, Kozyrev ve Rus liberallerinin diğer temsilcileri Ukrayna'nın Kırım üzerindeki yargı yetkisini sorgulamışlardır (Solchanyk, 1993, s. 359). Rus liberallerinden Boris Nemtsov bile Sivastopol'un Rus firmalarının devamlılığı için RF'ye katılması gerektiğini savunmuştur. Rus sağ siyasetin kullandığı "tarihsel adalet" söylemi Nemtsov tarafından dönüştürülerek kullanılmıştır. Bu çerçevede Nemtsov, tarihsel adaletin kapitalist yöntemlerle sağlanması gerektiği vurgulamıştır. Hatta son dönemlerde popüler olan Rus liberallerinden Alexei Navalny bile Ruslar ve Ukraynalılar arasında bir fark görmediğini ifade etmiştir (aktaran D'Anieri, 2019, s. 10).

Rus liberallerinin bile Kırım algısını şekillendiren gelişmelerinden biri Kırım Savaşı'dır. 1856 Kırım Savaşı Rus Çarlığı'nın uluslararası sistemdeki rolü için prestij kaybı olarak görülmüştür (Lukyanov, 2016, s. 37). Bu prestij kaybı Çar 2. Alexandr Dönemi'nde dış işleri bakanlığı yapmış ve Rus dış politikası geleneğinde devletçi bakış açısını temsil eden Prens Goncharov tarafından da telafi edilmeye çalışılmıştır (Tsygankov, 2010, s. 6). Kırım Savaşı, 1815 Viyana Düzeni'nin de sarsıldığı bir gelişme olup, Rus Çarlığı Kırım Savaşı'yla dengelenmiştir (Karaca, 2020, s. 420). Soğuk Savaş sonrası dönemde Kırım, Rusların Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde kaybettikleri rolü yeniden elde etme açısından fırsat olarak görülmektedir (Lukyanov, 2016, s. 37).

RF'nin uluslararası sistemdeki rolü açısından kritik öneme sahip Kırım ilhakı ya da yeniden fethi (reconquista) Novarossiya'nın yeniden kurgulanması için işlevseldir. Bu açıdan 2014 yılında Kırım'ın ilhakından sonra sıklıkla kullanılan "Novarossiya" kavramı da RF'nin Ukrayna'ya ve Kırım'a bakışı açısından tarihsel ve sembolik açıdan önemlidir. Rus Çarlığı'nda idari bir bölge olan Novarossiya batıda Odessa Limanı'ndan başlayıp, Ukrayna'nın güney ve doğusunu kapsayan bölgedir (D'Anieri, 2019, s. 240; Toal, 2017, ss. 240–241). Söz konusu tabir Rus Çarlığı döneminde 1764-1917 arasında Trans-Dinyester'den Mariapol'e şimdilerde Rusça konuşanların çoğunlukta olduğu Karadeniz kıyısını içeren idari birimi ifade etmektedir. Tarih boyunca bu bölge Batı ve Rus etkisinin mücadele alanı olmuştur (Sakwa, 2016, s. 9). Anlaşılabacağı üzere Kırım'ın da yer aldığı Novarossiya ifadesi hem tarihsel hem de jeopolitik referanslarla oluşturulmuştur.

Ukrayna ve Kırım'ın Rus politik hafızasında yeri sadece tarihsel ve sembolik öğelerden oluşmamaktadır. Şüphesiz Kırım'ın ilhak süreci ve öncesinde yaşanan gelişmelerin alt yapısını askeri ve jeopolitik gerçeklikler oluşturmaktadır. Rusların tarihine genel olarak bakıldığında yakın çevresiyle ilişkisinde sıfır toplamlı bir tarihsel dinamiğin olduğu iddia edilebilir. Rusların kurduğu siyasal birimler denize çıkamadığı ya da genişlemediği müddetçe çevreden tehdit alırlar. Ruslar güç kazanıp yakın çevresine doğru genişlediğinde uluslararası sistemin önemi aktörleri arasında yer almaya başlar ama bu genişleme yeni tehditleri beraberinde getirir. Bu tarihsel dinamiği somutlaştırmak adına birkaç gelişmeden bahsetmek gerekebilir. Örneğin Kiev Knezliği 1237 yılında Moğolların saldırısıyla yıkılmış ve Rus tarihinde Tatar boyunduruğu (Tatar Yoke) dönemi başlamıştır (Stone, 2006, s. 4). 3. Ivan Dönemi'nde Rus-Moğol güç asimetrisi bozulmaya başlamış ve Ruslar dengeyi lehlerine çevirmiştir. Altınordu Devleti doğuda Kazan, güneydoğuda Astrahan ve güneyde Kırım olmak üzere üç hanlığa ayrılmıştır. 4. Ivan Dönemi'nde 1552 yılında Kazan'ın 1556 yılında Astrahan'ın fethiyle Rus Çarlığı ilk defa Moğol mirasçısı devleti fetihle sona erdirmenin yanı sıra çok etnili bir devlete dönüşmüştür (Stone, 2006, s. 13). Kazan ve Astrahan'da Türk-Moğol üstünlüğüne sona veren Rus Çarlığı için Kırım'ın hakimiyeti kolay olmamıştır. 1420 yılında bağımsız olan Kırım, 1475 yılında Osmanlı protektorasına geçmiştir (Sasse, 2007, s. 43). Osmanlı hamiliğindeki Kırım güneyden yaptığı saldırılarla Rus Çarlığı'na tehdit olmaya devam etmiştir (Stone, 2006, s. 14). Böylelikle Kırım, Rus Çarlığı'nın "Üçüncü Roma" olma mücadelesini verdiği Osmanlı'nın Karadeniz'deki uzantısı olmuştur.

Kırım'ın ele geçirilmesi, Karadeniz'de Osmanlı lehine olan güç dengesinin Ruslar lehine bozulmasını sağlamıştır. Rus Çarlığı'nın 16. yüzyıldan beri Kırım'da üstünlük sağlama çabası 2. Katerina Dönemi'nde sonuçlanmıştır. 1774 yılındaki Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı hakimiyetinden çıkan Kırım, 1783 yılında Rus Çarlığı tarafından ilhak edilmiş (aktaran Jane, 2021, s. 96), 2 Şubat 1784 tarihinde Taurida Oblastı olarak Rus Çarlığı devlet sisteminde yer almıştır (Sakwa, 2016, s. 13). Çar Pavel döneminde de sınırları genişletilen Novorossiiskaia Guberniyası'nda yer alan Kırım, Rus ordusunun ileri üç kalelerinden biri olmuştur (Sasse, 2007, s. 44). Böylelikle Kırım'ın ilhakı Ruslar açısından sadece güneydeki tehdidi sonlandırmamış, Ruslara Karadeniz üstünlüğünü getirmiştir. Zira Kırım Karadeniz üstünlüğü ve ticaret yolları üstünlüğü açısından önemlidir (D'Anieri, 2019, s. 38).

Karadeniz üstünlüğünün yanı sıra Kırım, olası kaybı durumunda yaşanacak Rus beka sorununu da temsil etmektedir. Örneğin Kırım Savaşı'nın kaybedilmesiyle de Karadeniz'deki Rus donanması, etkinliğini kaybetmiştir (Stone, 2006, s. 132). 1914 yılında da 1. Dünya Savaşı'nda (1DS) ilk saldırılan Rus toprakları Odessa ve Sivastopol olmuştur (Armaoğlu, 2014, s. 105; Jane, 2021, s. 97; Özdal, 2021, s. 66). Rus İç Savaşı'nda da Beyaz Ordu Kasım 1920'ye kadar Kırım'da kalmış (Sasse, 2007, s. 89), İç Savaş boyunca Kırım, Beyaz Ordu'nun önemli hakimiyet alanlarından biri olmuştur (Stone, 2006, s. 181). "Karadeniz Filosu'nun evi" olarak nitelenen Sivastopol da (Sakwa, 2016, s. 102; Solchanyk, 1993, s. 359) 2DS'de Temmuz 1942'ye kadar Nazi Almanyası'nın baskısına ve işgaline maruz kalmıştır (Stone, 2006, s. 198). Ruslar Sivastopol'a 2DS'deki Alman direnişinden ötürü "Kahraman Şehir" demektedir (D'Anieri, 2019, s. 38). Sivastopol sadece bir üs ya da "kahraman şehir" değil aynı zamanda hava meydanlarının, radar istasyonlarının ve gemi tamir atölyelerinin bulunduğu bir alandır (Sakwa, 2016, s. 102). Anlaşılacağı üzere Kırım sadece Karadeniz üstünlüğüyle ilgili değil, askeri-stratejik açıdan çok boyutlu etkilere sahip sahiptir.

Kırım'ın Rus tarihindeki yeri açısından önemli gelişmelerden biri Kruşçev'in Rus-Ukrayna ilişkilerinin 300. Yılı'nı anmak üzere Kırım'ı Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (SSC) bağlamasıdır (D'Anieri, 2019, s. 38). Şüphesiz bu karar SSCB Dönemi'nde herhangi bir güvenlik

sorunu yaratmamıştır. Zira SSCB'nin Karadeniz Filosu Sivastopol'dadır ve Ukrayna da SSCB'nin parçası konumundadır. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla Kırım'ın Rusların elinden çıkması ve bölgenin Ruslar açısından yeniden bir beka sorunu haline dönüşmesi gündeme gelmiştir. Ruslar Kırım'ın kaybını, daha doğrusu Rus toprakları dışında kalmasını küçük düşürücü bir gelişme olarak algılamakta ve Kırım'ın Rus topraklarına katılmasını söz konusu tarihsel hatanın telafisi olarak görmektedir (Lukyanov, 2016, s. 35). Hatta bazı uzmanların SSCB'nin dağılmasıyla Kırım Savaşı'nın kaybını karşılaştırdıkları da görülmektedir (Trenin, 2008, s. 117).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Ukrayna ve Kırım Rus tarihsel dinamiğinde önemli bir yere oturmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse Ruslar Kırım'ı ve Ukrayna'yı kontrol edebildikleri ölçüde güçlü olmuşlar, kontrolü kaybettikleri zaman Rusların denize çıkışı riske girmiştir. Karaya hapsolmuş Rus devletlerinin tarihsel akıbeti de güç kaybı olmuştur. Söz konusu güç kaybının en belirgin sonuçları, Rusların bölgesel ve bölge dışı rakipleri karşısında dış politik hamle alternatiflerinin azalması ve beka sorunu yaşamalarıdır. Ukrayna ve Kırım'a yönelik sıfır toplamlı Rus bakış açısının kökenlerinde bölgenin Rus politik algısındaki tarihsel-sembol yansımaları ve bölgenin askeri-jeopolitik önemini görmek mümkündür. Zira RF'nin güvenlik strateji belgelerinde de bu tarihsel dinamiğin izlerini görmek mümkündür.

4. RF'nin Güvenlik Strateji Belgelerinde Ukrayna ve Kırım'ın Yeri

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'in ilk yıllarında RF-Ukrayna ilişkilerini; Ukrayna'daki nükleer silahların durumu, Kırım'ın ve bununla bağlantılı olarak Rus Karadeniz Filosu'nun statüsü belirlemiştir (D'Anieri, 2019, s. 21; Yıldırım, 2020, ss. 350–367). Elbette söz konusu gündemlerin yanı sıra Ukrayna'nın ayrılmasının yeni dönemde yarattığı politik travmaların etkisi de görülmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi Ukrayna'nın bağımsızlığı ve Kırım'ın kaybı gerek Rus kamuoyunda gerek devlet kademesinde absürd, küçük düşürücü bir kayıp, telafi edilmesi gereken tarihsel bir hata olarak ifade edilmiş (Lukyanov, 2016, s. 35; Solchanyk, 1993, s. 339), Sobchak, Popov, Stankevich, Kozyrev ve Batıcı liberallerin temsilcileri Ukrayna'nın yarımada üzerindeki yargı yetkisini sorgulamıştır (Solchanyk, 1993, s. 359). Dolayısıyla Soğuk Savaş Sonrası Dönemin ilk 10 yılında RF-Ukrayna ilişkileri bahsedilen algılar ve politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. 2000 ve sonrasında da iki devlet arasındaki ilişkilere söz konusu algı, politika ve bağlamların yanı sıra Avro-Atlantik bloğun Ukrayna'nın da dâhil olduğu post-Sovyet coğrafyaya doğru etki alanını genişletmesi ve Putin Rusyası'nın bu hamlelere verdiği cevaplar oluşturmuştur. Bu bağlamda RF'nin güvenlik strateji belgelerinde Ukrayna ve Kırım'ın yerini 1991–2000 ve 2000–2014 yılları olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür.

4.1 1991–2000 Arası Dönem

1991–2000 arası dönemin ilk yılları RF'nin uluslararası sistemdeki konumunu restore etmeden önce post-Sovyet devletlerle ilişkilerini oturtmaya ve hegemonyasını yeniden sağlamaya çalıştığı dönemdir. Şüphesiz hegemonyayı yeniden tesis döneminde Ukrayna ve Kırım'ın statüsünün önemi büyüktür. SSCB'nin resmi olarak sona ermesinden yaklaşık beş ay önce SSCB'nin son Devlet Başkanı Mihail Gorbaçev'e darbe girişiminden hemen sonra Ukrayna 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, RF ve Ukrayna 8 Aralık 1991 tarihinde SSCB'yi fesheden ve konfederatif bir yapısı olan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nü kuran Belavezha Antlaşması'na taraf olmuşlardır (D'Anieri, 2019, ss. 31, 34). Her ne kadar BDT, RF liderliğinde bir oluşum gibi görünse de hukuki bağımsız aktörlerden oluşmuştur. Ukrayna ve RF açısından bakıldığında SSCB'nin kuruluşunda nasıl söz konusu iki aktör önemli pay sahibi olmuşsa, SSCB sonrası dönemde BDT'nin kuruluşunda da önemli rol oynamışlardır. Ancak bu durum iki

devletin ilişkilerinin düzeldiği anlamına gelmemiştir. Özellikle ilişkilerin günümüze kıyasla dengede olduğu 1991–1994 yılları arasında RF-Ukrayna ilişkilerinin ana gündemini Karadeniz Filosu'nun statüsü, Sivastopol'un durumu ve Ukrayna'nın nükleer güçlerinden arındırılması olmuştur (D'Anieri, 2019, s. 21). SSCB döneminde Ukrayna birlik cumhuriyeti olduğu için Rus dış politika aklı açısından Kırım'ın statüsünün ya da Ukrayna'daki nükleer silahlar herhangi bir sorun yaratmamıştır. Fakat SSCB'nin dağılması sadece Rus tarihindeki kriz sonrası dönemleri hatırlatmamış aynı zamanda gücünü kaybetmiş RF'yi yanı başında nükleer bir tehditle karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla RF açısından Ukrayna ile ilişkilerde çözülmesi gereken iki problem Kırım ve nükleer silahlardır.

Bu sorunların çözümü kolay olmamıştır. Zira Ocak 1992'den Nisan 1992'ye kadar iki devlet Karadeniz Filosu'nun statüsü üzerinden gerginlik yaşamıştır (D'Anieri, 2019, s. 40). Zira 21 Mayıs 1992 tarihinde RF, Kırım'ın 1954 yılında Ukrayna'ya devir kararını hukuken tanımadığını beyan etmiştir (Purtaş, 2005, s. 218). Fakat söz konusu dönemde ABD-RF ilişkileri görece olarak iyidir. ABD gerek Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'yle (Kamath, 1998, s. 696) gerek de RF ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlamakta her iki devletteki (en azından ekonomik) liberal dönüşümleri desteklemektedir. Özellikle 1993 yılında Bill Clinton, ABD Başkanı olduktan sonra "Russia First" politikasını yürüterek Yeltsin Yönetimi'nin reform çabalarını desteklemiştir (Kubicek, 1999-2000, s. 548). Zira 4 Nisan 1993 tarihinde Yeltsin ve Clinton'ın Vancouver'da zirvede Clinton RF'deki demokratik dönüşümü desteklemiş, Yeltsin de "yeni demokratik ortaklık" girişimine "ABD ile ortağız ve geleceğin müttefikiyiz" diyerek ABD ile ilişkilerin değiştiğini göstermiştir. Bu zirve sonrası da RF ABD'den 1.6 milyar dolarlık "reform yardımı" almıştır (Devroy & Shapiro, 1993).

ABD-RF arasındaki söz konusu pozitif hava devam etse de RF, 1993 yılında Yakın Çevre (blijniy zarubejniy) Doktrini'yle post-Sovyet coğrafyayı hayati çıkar alanı ilan etmiş (Kaya, 2011, s. 170), ABD dâhil olmak üzere hiçbir devletin Rus etki alanında politika yürütmesini istememiştir. RF, Yakın Çevre Doktrini'nden sonra 2 Kasım 1993 tarihinde ilan ettiği ilk askeri doktrininde ideolojik güç mücadelesinin sona erdiğini, yeni dönemde ortaklıkların gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede barışa yönelik tehditlerde diplomasi gibi askeri olmayan dış politika araçlarının kullanımının önemi vurgulanmıştır. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümündeki barışçıl yöntemlerin kullanılması, egemenlik ve devletlerin teritoryal bütünlüğüne saygı, iç işlere müdahale etmeme gibi Westphalian uluslararası sistemin genel ilkelerine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu doktrinde RF'nin askeri dış tehditleri genel olarak şöyle sıralanmaktadır (Federation of American Scientists, 1993):

- Diğer devletlerin RF ve müttefikleri üzerindeki toprak iddiaları
- Özellikle Rus sınırına yakın yerel çatışmalar
- Bazı devletlerin elinde olan nükleer ve kitle imha silahlarının kullanılma ihtimali, yayılması
- RF'nin iç işlerine müdahale edilmesi ve RF'nin iç istikrarını bozmaya yönelik girişimler.

Tehditlerin yanı sıra RF başta BDT üyeleri, Orta ve Doğu Avrupa devletleriyle askeri alanda iş birliklerini geliştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Bu amaca paralel olarak BDT içinde toplu savunma güvenlik sorunlarının çözülmesi, bilimsel ortaklıkların kurulması RF açısından önceliklidir (Federation of American Scientists, 1993).

RF'nin ilk dış politika konseptinden ve askeri doktrininden anlaşılacağı üzere RF uluslararası sistemin yeni dinamiklerine kendisini hazırlarken post-Sovyet devletlerle ilişkilerini önemsemekte ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen nükleer tehdidi RF'nin çıkarları açısından tehlikeli bulmaktadır. Her iki durumda da Ukrayna RF açısından önemlidir. Zira doktrin özüne uygun olarak, doktrin ilanından iki ay sonra RF, ABD ve Ukrayna Ocak 1994'te Üçlü Antlaşma imzalamış (D'Anieri, 2019, s. 21), söz konusu üçlü antlaşma gerek Ukrayna'nın

toprak bütünlüğünün RF tarafından kabulü gerek de Haziran 1993'te RF-Ukrayna arasında Karadeniz Filosu'nun 50-50 oranında yetki paylaşımı yapılmıştır (D'Anieri, 2019, s. 41). RF-ABD-Ukrayna arasındaki anlaşmanın hemen akabinde NATO genişleme kararı almış (Tsygankov, 2010, s. 103), ABD RF'deki liberal reformlara desteğini sürdürme kararı almış, Ukrayna 8 Şubat 1994 tarihinde NATO'nun Barış için Ortaklık (BIOP-Partnership for Peace) programına katılan ilk devlet olmuştur (D'Anieri, 2019, s. 65).

1993 Askeri Doktrini'ne göre RF-Ukrayna ilişkileri her ne kadar dengeli gidiyor gibi görünse de gerek Kırım'ın ilk Cumhurbaşkanı Rus yanlısı Yuri Meshkov'un 21 Mart 1994 tarihinde Kırım'ın statüsü için referandum yapacağı açıklaması (Minorities at Risk Project, 2004) gerek de 26 Haziran 1994 tarihinde Ukrayna'da Leonid Kravchuk'un devlet başkanlığı seçimlerini kazanmasının ardından RF ile ilişkilerin sınırlandırılması ve bağların azaltılmasına dair açıklaması (D'Anieri, 2019, s. 72) iki aktör arasındaki sorunların çözülmediğini, "dondurulduğunu" düşündürmektedir.

Yukarıdaki gelişmeler aslında askeri doktrinindeki güvenlik sorunlarının tam anlamıyla çözülemediğini göstermektedir. Ancak 1994 yılı RF'nin Ukrayna ile ilgili nükleer endişelerini azaltan iki gelişmeyle sona ermiştir. Kasım 1994'te Ukrayna NPT'yi imzalayarak "nükleer olmayan güç" statüsünü elde etmiş (D'Anieri, 2019, s. 84), Aralık 1994'te de Birleşik Krallık, ABD, RF ve Ukrayna Budapeşte memorandumunu imzalanmıştır (Sakwa, 2016, s. 68). Böylelikle RF Ukrayna'daki nükleer güce ilişkin endişelerini sona erdirmiş Ukrayna'nın da egemenliği garanti altına alınmıştır.

RF-Ukrayna arasındaki nükleer sorunu çözülse de Kırım ve Sivastopol'daki Karadeniz Filosu'nun statü sorununun çözülmesi biraz zaman almıştır. Zira her ne kadar Haziran 1993'te Sivastopol ve Kırım'daki Rus askeri varlığı onaylansa da bu husus Ukraynalı muhalifler tarafından sert şekilde eleştirilmiş, Yeltsin'in Eylül 1995'te ve Nisan 1996'da Kiev'e antlaşma imzalamak üzere yapacağı ziyaret iki kere iptal edilmiştir (D'Anieri, 2019, ss. 80–81). Böylelikle Ukrayna'da tamamlanamayan hegemonya RF açısından sorun olmaya devam etmiştir. Bu durum 11 Ocak 1997 tarihinde hazırlanan "Rusya'nın Denizcilik Programı için konsept raporu (The World Ocean: Concept Paper for Russia's Naval Program)"nda görülebilmektedir (Brannon, 2009, s. 243).

Söz konusu rapora göre SSCB'nin dağılmasından sonra Karadeniz ve Baltık Bölgesi'nde pek çok bağımsız devlet ortaya çıkmış ve ulusal çıkarları gereği RF'nin Karadeniz ve Baltık'taki limanlarını geliştirmesi gerekmektedir. Zira mevcut halde RF'nin denizlere ve uzak deniz yollarına erişimi oldukça kısıtlı hale gelmiştir. Ayrıca RF'nin kargo gelirlerinin yarısı Karadeniz ve Baltık'taki ulaşımdan sağlanmaktadır. Karadeniz'de sadece Novorossisk² ve Tuapse limanlarını elinde tutan RF eskiden olduğu gibi Odessa limanına sahip değildir. Rapora göre radikal jeopolitik değişiklikler RF'nin kuzey, güney ve batı yönündeki deniz seyrüsefer olanaklarını kısıtlamıştır (Brannon, 2009, ss. 243–268). RF Karadeniz ve Kırım'ın önemini söz konusu konsept raporu ile vurgularken 1997 yılında ABD ilk kez Hazar ve Karadeniz'i ABD'nin stratejik çıkar alanı olarak belirlemiş (Gaber, 2013, s. 121), dönemin ABD Ulusal Güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski de aynı yıl yazdığı kült eseri "Büyük Satranç Tahtası"nda Ukrayna'nın kaybının RF'nin jeopolitik seçeneklerini sınırlandırmasının yanı sıra RF'nin uluslararası sistemdeki eski konumunu elde etmesi için Ukrayna'nın önemini vurgulamıştır (Brzezinski, 1997/2005, s. 133). RF ve ABD arasındaki söz konusu farklı yaklaşımlarının RF-Ukrayna-ABD ilişkilerinde olumsuz hava estirmesi beklenirken 27 Mayıs 1997 tarihinde NATO-RF Kurucu Antlaşması'nın (Büyük Antlaşma), 28 Mayıs 1997 tarihinde RF-Ukrayna Sivastopol'daki Karadeniz Filosu'nun statüsüne

² Novorossisk petrol terminali olması açısından da RF açısından önemli bir şehir ve limandır (Trenin, 2008, s. 114).

dair antlaşma imzalanması görece olumlu bir hava yaratmıştır (Purtaş, 2005, s. 219; Tsygankov, 2010, s. 117). 28 Mayıs'taki antlaşmayla RF 2017 yılına kadar Sivastopol Limanı'nı kiralamış, bu antlaşmadan üç gün sonra imzalanan dostluk antlaşmasıyla da Ukrayna'nın toprak bütünlüğü bir kez daha onaylanmıştır. Söz konusu antlaşma her ne kadar RF için kârlı gözükse de RF'nin halen daha Ukrayna'yı bağımsız bir devlet gibi görememe eğilimi devam etmiştir. Zira iki antlaşma da iki "egemen" ve eşit aktör arasında imzalanmıştır. Söz konusu iki antlaşma, Ukrayna'nın bağımsızlığını tarihsel açıdan kabullenmekte zorlanan RF karar alıcıları için ilginç olmuştur (Toal, 2017, s. 3; Tolz, 2002, s. 241).

Askeri doktrin ve 1997 deniz konsepti açısından Ukrayna ve Karadeniz güvenliği temelli tehditler görece olarak ortadan kalmış gibi gözükse de 10 Ekim 1997 tarihinde GUAM'ın oluşması, RF'nin BDT ülkeleri üzerindeki hegemonyasının halen tartışmalı olduğunu ve RF'nin güvenlik açısından rahat olmaması gerektiğini göstermiştir. GUAM'ın oluşumu aynı zamanda RF'nin güvenlik belgelerinde sıklıkla izlerinin görüldüğü "jeopolitik çoğulculuk" tehdidinin devam ettiğini düşündürmektedir (Trenin, 2008, s. 113). Ayrıca GUAM'ın içinde yer alan Ukrayna, Brzezinski'ye göre post-Sovyet coğrafyada konsolide edilmesi gereken jeopolitik çoğulculuğun en önemli parçasıdır (Brzezinski, 1994, ss. 79–80). GUAM'ın akabinde RF'nin tehdit algısını daha da arttıracak şekilde Temmuz 1997'de NATO'nun Madrid Zirvesi'nde Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'a NATO üyeliği teklif edilmiş (D'Anieri, 2019, s. 82) ve Doğu Avrupa'daki post-Sovyet devletlere doğru NATO'nun doğu genişlemesi adımı atılmıştır.

"Jeopolitik çoğulcu" gelişmelerle Batı ile "normalleşen" ilişkilerdeki iniş çıkışlar, şüphesiz RF'nin de güvenlik algılarını etkilemiştir. 17 Aralık 1997 tarihinde kabul edilen Ulusal Güvenlik Konsepti'nde bu iniş çıkışlara değinilmiş, önceki güvenlik belgelerine göre daha net bir güvenlik çerçevesi oluşmuştur. Öncelikle doktrinde net olarak uluslararası sistemde çok kutuplu dünyanın oluşum sürecine girildiği ve bu sürecin uzun olacağı vurgulanmaktadır. RF'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki belirleyiciliğinin azalmasında bazı aktörlerin paylarının olduğu da doktrinde ifade edilmiştir (Federation of American Scientists, 1997). Söz konusu aktörler arasında NATO da yer almaktadır. Zira NATO'nun doğuya genişleme olasılığının RF'nin ulusal güvenliği açısından tehdit oluşturduğu için kabul edilemeyeceği ifade edilmiş, olası genişlemenin NATO'nun Avrupa güvenliğinde bir bölünme yaratacağı vurgulanmıştır. Aynı şekilde BDT'nin entegrasyon sürecini yavaşlatan gelişmelerin RF'nin ulusal güvenliğini olumsuz etkileyeceği ifade edilmiştir (Federation of American Scientists, 1997).

Doktrinde ulusal güvenliğin jeopolitik boyutlarının yanı sıra kültürel boyutlarına da değinmiştir. Bu çerçevede Rus dilinin, Rus Ortodoks Kilisesi'nin ve Rus halkının manevi değerlerinin korunmasının da ulusal güvenlikle doğrudan bağı olduğu vurgusu yapılmıştır. Doktrine göre RF; Avrupa ve Asya gücüdür, etkili bir Avrasya gücü hatta en büyük "çok uluslu" devletlerden biridir (Federation of American Scientists, 1997).

Ukrayna'nın adı doktrinde doğrudan geçmemiş olsa da NATO'nun doğu genişleme süreci Ukrayna açısından da RF'nin ulusal güvenlik algısını etkilediği düşünülebilir. Çünkü daha önce ifade edildiği Ukrayna ve Kırım'da başka aktörlerin olası etkileri Rus topraklarının güvenliğini tehdit eder nitelikte olmuştur. Ulusal güvenlik doktrininde kültürel ve spiritüel etkilere de vurgu yapılması, RF'nin çok uluslu Avrasya gücü olarak ifade edilmesi de manidardır. Avrasya kimliğiyle beraber Ortodoks Kilisesi ve Rusların kendine özgü manevi değerleri de ulusal güvenliğin bir parçası olarak görülmektedir. Bu açıdan NATO ve AB gibi Avro-Atlantik yapıların yakın çevresinde yer alması RF açısından sorunlu görülmüştür. Ukrayna açısından da bu durum geçerli sayılabilir. Örneğin Ukrayna'nın ikinci Devlet Başkanı Leonid Kuchma 1996 yılındaki AB'nin Helsinki Zirvesi'nde Ukrayna'nın Avrupa medeniyeti ve ailesinin parçası olduğunu dile getirmesinin (D'Anieri, 2019, s. 94) RF'ye ulusal güvenlik sorunu yaratabileceği düşünülebilir.

Yukarıdaki gelişmelerden anlaşılacağı üzere RF-Ukrayna ilişkilerinin çerçevesini Ukrayna'nın nükleer devlet olma sıfatından egemenliğinin garanti altına alınması karşılığında vazgeçmesi ile Karadeniz Filosu ve Kırım'ın statüsünün nihayete kavuşturulması belirlemiştir. Şüphesiz RF'nin Avro-Atlantik Blokla ilişkilerinin dengeli gitmesi de etkilemiştir. Ancak NATO'nun genişleme süreci ve post-Sovyet devletlerin Avro-Atlantik uluslararası örgütlerle ilişkilerini yakın olması RF'nin güvenlik algılarını belirlemiştir. Zira Ukrayna'nın GUAM'da yer alması, Avro-Atlantik yapıların post-Sovyet coğrafyaya doğru genişleme eğilimleri ve Rus hegemonyasına olumsuz etkiler doğuran bölgesel gelişmelerin yaşanması, Yeltsin sonrası dönemde RF'nin hem Batı ile hem de Ukrayna ile ilişkilerini etkilemiş, söz konusu husus RF'nin dış politikasını şekillendiren güvenlik strateji belgelerini etkilemiştir.

4.2. 2000–2014 Arası Dönem

2000'li yıllara gelirken RF ve NATO arasında gelecekteki sorunların habercisi iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlar; 1999'da NATO'nun Yugoslavya İç Savaşı'na müdahalesi (Lukyanov, 2016, s. 32) ve aynı yıl NATO'nun Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın üyeliklerini onaylamasıdır (Toal, 2017, s. 7). Bu ve benzeri gelişmeler Ukrayna'nın da içinde yer aldığı BDT coğrafyasına ve NATO'nun doğu genişlemesine yönelik Rus tehdit algılarını şekillendirmiştir. Bu ve benzeri gelişmeler 10 Ocak 2000 tarihinde ilan edilen RF Ulusal Güvenlik Konsepti'nin içeriğini belirlemiştir. Söz konusu konsept önceki güvenlik strateji belgeleri için RF'nin uluslararası sistemdeki yerinin önemini, BDT coğrafyasındaki hegemonyasını sağlamlaştırma girişimini, uluslararası sistemdeki çok kutupluluğu ve yakın çevresindeki olası istikrarsızlıkların yaratacağı tehditlerin altını çizmiş, Rus kültürü ve dilinin önemini de vurgulamıştır. Ancak önceki güvenlik belgelerinin dışında ABD'nin liderliğindeki Batı dünyasının tek kutupluluğu zorlayan politikaları eleştirilmiş, NATO'nun "sorumluluk alanı"nın ötesindeki faaliyetlerinin sistemi istikrarsızlaştırdığı ifade edilmiştir (Federation of American Scientists, 2000).

Ulusal güvenlik konseptinin ilanından sonra Başbakan Vladimir Putin BBC'de David Frost'la yaptığı röportajda RF'nin olası NATO'yu düşman olarak görüp görmediği sorusuna dönemin RF Başbakanı Vladimir Putin, RF'nin Avrupa kültürünün parçası olduğunu, NATO'yu düşman olarak zihninde canlandırmakta zorlandığını, NATO ile daha geniş alanlarda entegrasyonu amaçladığını ancak NATO'nun doğu genişlemesine karşı olduğunu ve RF'nin "eşit ortak" olarak görülme istediğini ifade etmiştir. Frost, RF'nin olası NATO üyesi olma ihtimaline dair sorusunu da "Neden olmasın?" diye cevaplandırarak, RF'nin özel çıkarlarına ve eşit ortak olma konusundaki hassasiyetine de tekrar vurgu yapmıştır (Frost, 2000).

Ocak ayındaki Ulusal Güvenlik Konseptinden sonra 21 Nisan 2000 tarihinde onaylanan Askeri Doktrin'de de Putin vurguladığı hususlar dikkat çekmektedir. Doktrin'e göre RF'ye yakın topraklarda ve denizlerde RF'nin güvenliğini tehdit edecek şekilde yer alan askeri blokların genişlemesi, Rus vatandaşlarının diğer devletlerdeki çıkarlarının göz ardı edilmesi gibi hususlar RF açısından dış politika tehditleri arasında yer almaktadır. BDT'ye, yakın çevresine yönelik hassasiyetlere, eşit ortaklığa ve çok kutupluluğa yapılan vurgunun dışında bu Doktrinde RF'nin denizlerdeki çıkarlarına ve faaliyetlerine de vurgu yapılmıştır (Brannon, 2009, ss. 287–309). Söz konusu askeri doktrin ve politik gelişmelerin ışığında Mayıs 2000'de Beyaz Rusya, RF ve Ukrayna devlet başkanlarının yer aldığı toplantıda Rus ortak kimliği, ortak kader, kültür ve dini birlikteliğe vurgu yapılmış ve üç devletin de ortak aile olduğu ifade edilmiştir (Kappeler, 2003, s. 20). Dolayısıyla Ukrayna, hem güvenlik dökümanlarında hem de Mayıs 2000'deki toplantıda ortak Rusluğun parçası olarak ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle Ukrayna gerek BDT üyesi olarak gerek yakın çevre hassasiyetinin parçası olarak gerek de tarihsel Doğu Slav Birliği'nin parçası olarak görülmüştür. Zira bu durum 2000'li yılların başlarında Ukrayna tarafından da

önemsenmiş, 2000–2002 yılları arasında Leonid Kuchma ve Putin 18 kez görüşmüştür. Bu dönemde Putin RF'nin NATO-Ukrayna ilişkilerinden çekinmediğini söylemiş, görece iyi RF-Ukrayna ilişkilerinin bir göstergesi olarak 2002 yılı RF'de "Ukrayna yılı", 2003 de Ukrayna'da "Rusya yılı" olarak kutlanmıştır (D'Anieri, 2019, ss. 110–111).

2003 yılına kadar RF-Ukrayna ilişkileri, Rusların güvenlik dökümanlarında belirttiği hedef ve endişelerin dışında günümüze kıyasla inişli çıkışlı ancak dengeli bir seyir izlemiştir. 2003 yılından itibaren gerek Ukrayna'daki politik iklimin Rus hegemonyasının sınırlarını zorlaması gerek de uluslararası sistemdeki gelişmeler iki aktör arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. 2003 yılında "Ukrayna Ulusal Güvenliğinin Hukuki Temelleri" (Law on Fundamentals of National Security in Ukraine) ilan edilmiş, söz konusu belgede AB ve NATO üyeliği Ukrayna'nın dış politika önceliği olarak gösterilmiştir (D'Anieri, 2019, s. 110). AB üyeliği ve NATO ile ilişkiler Ukrayna için yeni dış politik fenomenler değildir. Zira 1998 yılında Kuchma "Ukrayna'nın AB'ye Entegrasyon Süreci Stratejisi" (Strategy for Ukraine's Integration into the EU) belgesini kabul etmiş, 1997 yılında da Ukrayna-NATO Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı imzalanmıştır (Haran, 2014). Ancak iki üyeliğin de aynı anda dile getirilmesi RF'nin güvenlik dökümanlarındaki beklenti ve tehlikelerini tetiklemiştir. Zira Ekim 2003'te, Yalta'daki AB-Ukrayna zirvesinden bir hafta sonra, RF, kendi ülkesinden Kerç Boğazı'nın ortasındaki bir adaya (Tuzla) doğru bir baraj inşa etmeye başlamış, Kırım'ın bir parçası olarak kabul edilen adaya tek taraflı olarak sahip çıkıyor gibi görünmüştür (Yıldırım, 2020, s. 379).

Kırım'daki provakasyondan sonra 2004 yılındaki kritik gelişmeler RF-Ukrayna ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Doğu Avrupa ve Baltıklar'a doğru AB genişlemesi, 12 Mayıs 2004 tarihinde Ukrayna'nın da dahil olduğu AB'nin Yakın Komşuluk Politikası'nın başlaması³, 21 Kasım 2004 tarihinde Ukrayna'da seçimleri RF'nin desteklediği Viktor Yanukoviç'in kazanmasına rağmen muhalefetin itirazıyla 26 Aralık 2004 tarihinde tekrarlanan seçimi Batıcı Viktor Yuşçenko'nun kazanması ve "Turuncu Devrim" in gerçekleşmesi (D'Anieri, 2019, ss. 132–133), Kasım 2004'te AB'nin Hazar, Karadeniz ve AB'ye komşu devletlerle çok boyutlu işbirliği mekanizmasını öngören (enerji güvenliği ve diğer yatırım olanaklarını konu edinir) Bakü İnisiyatifi'nin başlatılması (Prontera, 2017, s. 68) ve post-Sovyet coğrafyalarda yaşanan Renkli Devrimler gibi gelişmeler RF'nin güvenlik belgelerindeki dış politik kaygılarını tırmandıran gelişmeler arasında yer almıştır. Bu ve benzeri gelişmelerden sonra RF'nin 2005 yılından itibaren yakın çevresinde daha aktif politikalar yürütmeye başladığı⁴, Putin'in Batı hegemonyasına karşı daha net karşı tavır sergilediği görülmektedir (Tsygankov, 2010, s. 225). Söz konusu net tavrılardan en dikkat çekici olanı Putin'in Ocak 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'ndaki konuşmasıdır. Putin'in konuşmasında dikkat çekici noktalar genel olarak şöyledir (Putin, 2007):

- Batı tipi demokrasinin eleştirisi
- Tek kutupluluğun eleştirisi ve çok kutupluluk vurgusu
- Meşru güç kullanımında AB ve NATO'nun isminin BM ile anılması
- Füze savunma sistemlerinin Avrupa'ya konuşlanmasının RF'yi rahatsız etmesi

³ AB'nin ENP'si demokrasi, piyasa ekonomisi, sürdürülebilir gelişme, yönetim insan hakları gibi hususları içermektedir (Cornell & Jonsson, 2008, s. 243). ENP AB'nin Moldova, Ukrayna ve 3 Trans-Kafkas cumhuriyetiyle ilişkilerini düzenlemiştir (Emerson, 2008, s. 254), başka bir ifadeyle AB'nin değerlerini, politik ve ekonomik yapısını bölgeye yaymayı yani bölgeyi "Avrupalılaştırma"yı amaçlamıştır (Emerson, 2008, s. 258).

⁴ Bu durumun en somut örneklerinden biri Putin'in 25 Kasım 2005 tarihinde SSCB'nin yıkılışını "20. yy.'ın en büyük jeopolitik felaketi" olarak tanımlamasıdır. Putin bu açıklamasında pek çok Rus'un SSCB'nin dağılmasından sonra yeni bağımsız post-Sovyet devletlerde azınlık durumuna düştüğünü ifade etmiştir (Toal, 2017, s. 55). İlerleyen süreçte gerek "Beş Gün Savaşı"nda gerek de Kırım'ın ilhak sürecinde bu söylemin izlerini görmek mümkün olacaktır.

- NATO genişlemesinin ve evrensel bir örgütmüş gibi politikalar yürütmesinin yarattığı rahatsızlık
- Kitle imha silahlarının yayılmasının yarattığı riskler
- Rus gazının Avrupa'ya ulaşması için RF-Ukrayna ilişkilerinin kritik rolü

Putin'in yukarıda işaret ettiği hususlar dikkate alınmamış ve 1 Ocak 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyesi olmuş, AB resmi olarak Karadeniz'de aktör haline gelmiştir (Emerson, 2008, s. 253). Akabinde Nisan 2007'de NATO, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füze kalkanları yerleştirme kararı almış, AB de 11 Nisan 2007 tarihinde "Karadeniz Sinerjisi: Yeni Bir Bölgesel Girişim"i (Black Sea Synergy — a New Regional Initiative) başlatmış (Emerson, 2008, s. 253), Temmuz 2007'de de Orta Asya Stratejisi (EU's Central Asia Strategy)'ni ilan etmiştir. Amaç AB'nin enerji bağımlılığını azaltmak ve kaynak çeşitliliğini arttırmaktır. Karadeniz de bu bölgeler için jeopolitik olarak köprü vazifesi görmektedir. Özellikle Ukrayna ve Gürcistan'ın RF'ye bağımlılığı azaltma politikasıyla AB'nin Orta Asya Stratejisi birbiriyle uyumaktadır. Bu durum sadece enerji çeşitliliğiyle sınırlı değildir. AB bölgeyi ekonomik ve siyasi açıdan da kendisine bağlamayı amaçlamaktadır (Mangott & Westphal, 2008, ss. 153–154). RF'nin AB ile ilişkilerinde Karadeniz politikasının iki temel sacayağı, AB'nin Orta Asya'ya özellikle Türkmen ve Kazak doğalgaz kaynaklarına erişmesini engellemek. İkincisi de Ukrayna'yı by-pass ederek AB'nin Nabucco gibi projelerine zarar vermektir. Böylelikle AB karşısındaki monopol konumunu korumak (Mangott & Westphal, 2008, s. 159). AB'nin Orta Asya ve Karadeniz politikalarını takiben 14 Şubat 2008 Kiev'de AB'nin yeni Karadeniz politikasını belirlemek üzere toplanılmış (Emerson, 2008, s. 254), söz konusu toplantı ilk AB-Karadeniz Bakanlar Toplantısı olarak tarihe geçmiştir (Emerson, 2008, s. 266).

Yukarıdaki gelişmeler RF'nin sonraki ulusal güvenlik strateji belgesini ve askeri doktrinini şekillendirse ve Ukrayna ile ilişkilerine etki etse de iki kritik gelişme RF'nin güvenlik algılarında önemli yer etmiştir. Bunlar; Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesi (Trenin, 2008, s. 105) ve Nisan 2008'deki Bükreş Zirvesi'dir. 3 Nisan 2008 tarihindeki Bükreş Deklarasyonu'nda Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelikleri için eylem planı kabul edilmemiş olsa da bir gün her iki devletin NATO üyesi olacağı dile getirilmiştir (Toal, 2017, s. 94). Bükreş Zirvesi NATO'nun Karadeniz politikası için önemli kırılma noktalarından biridir. Her ne kadar Ukrayna'nın üyelik aksiyon planı reddedilse de Ukrayna bu zirvede gelecekte NATO üyesi olacağına dair bir garanti almıştır (Larrabee, 2008, s. 287). Bu bile RF'nin tehdit algısını değiştirmemiştir. Elbette RF açısından NATO ve AB genişlemesinin sadece jeopolitik sonuçları tehdit değildir. Zira Cornell ve Jonsson'un belirttiği üzere Gürcistan ve Ukrayna'daki Batılı dönüşüm RF'yi kendi ülkesinde de benzer dönüşümlere itebileceğini ve bu hususun RF'yi endişelendirdiğini ifade etmiştir (Cornell & Jonsson, 2008, s. 226). Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyelik süreçleri aynı anda gündeme gelmiş olabilir zira Ukrayna'nın olası NATO üyeliğinin sonuçları farklıdır. Örneğin Ukrayna'nın NATO üyesi olması RF-Beyaz-Ukrayna'nın oluşturduğu Slav Birliği'nin parçalanması anlamına gelir. Bu da BDT'nin batı kanadındaki Rus etkisinin kırılması anlamına gelmektedir (Larrabee, 2008, s. 284).

Güvenlik strateji belgelerinde ifade edilen ve Ukrayna'yı da içeren Rus yakın çevresine yönelik Avro-Atlantik genişleme sürecine RF'nin en somut tepkisi Gürcistan'a askeri operasyon yürütmesi ve 8-14 Ağustos 2008 tarihleri arasında gerçekleşen Rus-Gürcü Savaşı'dır. Söz konusu savaşta RF, yakın çevresinde hegemonyasını tehdit eden girişimlere gerekirse sert güç ile müdahale edeceğini ve Batı ile çok yakın ilişki kuran devletlerin toprak bütünlüğünün bozulacağını göstermiştir (Jane, 2020, s. 334). RF'nin kararlı askeri politikası sadece Gürcistan'a değil Turuncu Devrim'in yaşandığı Ukrayna'ya da sert bir mesaj olarak algılanmıştır. Başka bir ifadeyle GUAM örneğindeki gibi jeopolitik çoğulcu çabalara (Kuzio, 2000) hoşgörü ile

bakılmayacağı anlaşılmıştır. Başka bir ifadeyle RF-Gürcistan Savaşı, Kırım'ın ilhak süreci için bir "test alanı" olmuştur (Kuzio, 2022, s. 237).

Ukrayna söz konusu savaşta Gürcistan'ı desteklemiştir. Zira iki devlet 5 Ocak 2005 tarihinde ülkelerindeki demokratik geçişi destekleyeceklerine dair Karpatya Deklarasyonu'yla (Carpathian Declaration) birbirlerine destek olmuşlardır (Toal, 2017, s. 207). 2006 yılında da deklarasyonun imzalayan Yuşçenko ve Saakaşvili GUAM'ın askeri boyutunun oluşmasıyla ilgili görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu duruma paralel olarak Ukrayna, Gürcistan'daki savaşın sona ermesini ve ayrılıkçılarla Rus güçlerinin Gürcistan topraklarından çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Haran & Burkovsky, 2009, ss. 85–86). "Beş Gün Savaşı" Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün bozulmasıyla sonuçlanmış ve ateşkesten yaklaşık iki hafta sonra dönemin RF Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev Rus dış politikasının beş ilkesini açıklamıştır. Medvedev'in açıkladığı beş ilke şöyledir (aktaran D'Anieri, 2019, s. 169):

- Uluslararası hukukun önceliği
- Dünya çok kutuplu olmalı
- Avrupa, ABD ve diğer devletlerle mümkün olduğu kadar iyi ilişkiler kurmak
- Rus vatandaşlarının hayatlarının ve onurlarının nerelerde olursa olsunlar korunmasının sorgulanamaz önceliği
- Rusya'nın özel çıkarlarının olduğu bölgeler

Beş ilkenin hepsi RF'nin 1990'lardan itibaren ilan ettiği güvenlik belgelerinde sıklıkla geçmektedir. Bu anlamda yukarıdaki ilkelerin ilanı beklenmedik bir gelişme değildir. Ancak Gürcistan Savaşı'ndan sonra RF'nin askeri güç kullanımı sonrası söz konusu ilkelerin tekrar edilmesi anlam kazanmaktadır. Çünkü Rus yakın çevresine askeri güç kullanımını içeren "Pandora Kutusu" açılmıştır. Kırım'ın ilhak sürecinde de özellikle son iki ilkenin izlerini görmek mümkün olacaktır. "Beş Gün Savaşı"ndan yaklaşık bir yıl sonra ilan edilen RF Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de RF'nin, Ukrayna'nın da yer aldığı yakın çevresine yönelik hassasiyet ve beklentilerini görebilmek mümkündür.

12 Mayıs 2009 tarihinde ilan edilen RF Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre RF çok kutupluluğa evrilen uluslararası sistemde ulusal çıkarlarını korumuştur. Bunların yanı sıra NATO ile ilişkiler RF'nin meşru çıkarlarının tanınmasına, Rus sınırlarına yakın NATO askeri unsurlarının olmamasına ve NATO'nun Rus yakın çevresine yönelik genişlemesini durdurmasına bağlı olduğu vurgulanmıştır. Yakın çevre hassasiyeti BDT devletleriyle olan ilişkilere öncelik verildiği ifade edilmiş ve Ukrayna'nın da yer aldığı BDT coğrafyasına yönelik politikaların RF'nin önceliği olduğunun altı çizilmiştir. Hatta dökümanda BDT devletleriyle farklı bölgesel ve alt bölgesel oluşumlar kurmayı amaçladığından bahsedilmiş, KGAÖ'ne de EvrAzEs'in (Avrasya Ekonomik Topluluğu) de önemine vurgu yapılmıştır. Bunların yanı sıra sınır güvenliği sorunlarının çözümü, özellikle Kazakistan, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan ile olan sınırlarda yüksek teknoloji ve çok işlevli sınır kompleksleri oluşturularak ve aynı şekilde devlet sınır savunmasının etkinliğinin artırılmasıyla sağlanacağı iddia edilmektedir (President of the Russian Federation, 2009). Kısacası her halükarda RF'nin Ukrayna dâhil olmak üzere yakın çevresinde kendi hegemonyasının devamlılığını amaçladığı görülmektedir. Şüphesiz bu beklentinin inandırıcılığı Gürcistan'la olan savaştan sonra daha da artmıştır. Elbette dökümanda sadece jeopolitik ve ekonomik çıkarlar vurgulanmamıştır. Doküman Rus kültürü ve dilini de güvenliğin merkezinde konumlanmış, Rus kültürel değerlerini de başka kültürlerle karşı korunmasının ulusal güvenliğin önemli parçası olduğu ifade edilmiştir (President of the Russian Federation, 2009).

Yukarıdakilerden anlaşılacağı üzere Turuncu Devrim’le Ukrayna’nın Avro-Atlantik kampla artan yakın ilişkileri sadece jeopolitik değil kültürel ve normatif açıdan da RF’nin güvenliğine olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Zira renkli devrimleri yaşamış Gürcistan’dan sonra RF’nin Ukrayna’ya da müdahale etme olasılığı belirlemiştir. Özellikle tarihi ve jeopolitik açıdan Rus tarihinde daha önemli bir yere sahip olan Ukrayna’yı ve özellikle Karadeniz’deki konumunu kaybetmek istememiştir. Ancak Ukrayna’ya yönelik böyle bir politika yürütülürken hegemonyanın “ikna” boyutunu da RF denemiştir. Bu çerçevede 11 Ağustos 2009 tarihinde Medvedev NY Times’a verdiği mülakatta RF’nin Ukrayna’ya tehdit olmadığını ve her iki devletin ortak tarihi olduğunu ifade etmiştir (Kuzio, 2015, ss. 438–439). Bu açıklama Ukrayna ile ilişkilerin seyrini normalleştirme çabası olarak yorumlanabileceği gibi Mayıs 2009’da AB’nin Doğu Ortaklığı programına (D’Anieri, 2019, s. 152) da bir cevap ve güvenlik dökümanlarında ifade edildiği gibi yakın çevrenin, Rus kültürünün parçası olduğu iddiasının hatırlatılması olarak da yorumlanabilir.

5 Şubat 2010 tarihinde onaylanan yeni askeri doktrinde de benzer tehditlerin ifade edildiği görülmektedir. Örneğin RF’ye yönelik ana dış tehditlerin ilki olarak NATO’nun uluslararası hukuka aykırı olarak genişlemesi ve NATO’nun askeri altyapısını RF sınırlarına yakın konuşlandırması yer almaktadır. Bunun yanı sıra yine NATO ile bağlantılı olarak füze savunma sistemlerinin RF yakınlarına konuşlandırılması, RF ve müttefiklerinin toprak bütünlüğüne ve iç işlerine karışmaya yönelik girişimler sayılmıştır. Diğer güvenlik dökümanlarında olduğu gibi BDT ve KGAÖ’ne ilişkin amaç ve hedefler de sıralanmıştır (Carnegie Endowment for International Peace, 2010).

Askeri doktrinin ilanından 20 gün sonra RF ile ilişkileri daha yakın olan Viktor Yanukoviç Ukrayna devlet başkanı olmuş ve bu durum “Turuncu Devrim”in sonu olarak yorumlanmıştır (D’Anieri, 2019, s. 141). Turuncu Devrim Putin’in danışmanı Gleb Pavlossky tarafından “Rusya’nın 11 Eylül’ü” olarak değerlendirilmiştir (D’Anieri, 2019, s. 133). Şüphesiz RF aleyhine jeopolitik dönüşüme referans verilerek bu benzetme yapılmıştır. Ukrayna’daki Rus hegemonyasını sarsan bu gelişmenin ardında Yanukoviç’in iktidara gelmesi Ukrayna’da RF lehine bir “eksen kayması”nı beraberinde getirmiştir. Yanukoviç iktidara geldikten sonra ilk olarak 21 Nisan 2010’da Kharkiv Antlaşması’nı RF ile imzalamıştır. Söz konusu antlaşmada Ukrayna RF’den % 30 indirimle doğalgaz alırken RF de Sivastopol’daki üssün kira süresini 2017’den 2042’ye uzatmış ve böylelikle RF yaklaşık 30 yıl boyunca Karadeniz Filosu’nun güvenliği garanti altına alınmıştır (D’Anieri, 2019, s. 183; Kuzio, 2022, s. 240). RF açısından Yanukoviç Dönemi sadece Sivastopol’daki üssün kira süresinin uzatılmasıyla sınırlı kalmamıştır. Örneğin 2012 yılında Ukrayna’da kabul edilen Kivalov-Kolesnichenko Dil Kanunu ile Rusçanın Donetsk, Luhansk, Odessa ve Kherson gibi 13 yönetim biriminde bölgesel resmi dil olarak kullanılması kabul edilmiştir. Ukrayna’nın 27 yönetim biriminden oluştuğu göz önüne alınırsa kanun Ukrayna’nın neredeyse yarısı etkilemiştir (Ogarkova, 2018). Böylelikle RF’nin güvenlik strateji dökümanlarındaki endişelerinin sona ermeye başladığı, RF’nin yakın çevresinde lehine gerçekleşen hegemonya mücadelesinde Avro-Atlantik bloğun kaybetmeye başladığı görülmektedir. Ancak bu husus elbette RF ve Avro-Atlantik Blok arasındaki güç mücadelesinin sona erdiği anlamına gelmemektedir. RF hegemonyasını sürekli kılmak amacıyla AB’nin liberal demokrat değerlerine karşı güvenlik belgelerinde de belirttiği gibi Rus kültürünü, değerlerini ve Avrasya kimliğini konumlandırmıştır. Nitekim Putin Temmuz 2013’te Kiev Knezliği’nin Hıristiyanlığı kabulünün 1025. yılı kutlamaları için Kiev’e gitmiş ve Rus Ortodoks Partisi Kirill de kutlamalarda yer almıştır (D’Anieri, 2019, s. 193). Putin, kutlamaların hemen ertesinde düzenlenen “Ortodoks Slav Değerleri: Ukrayna’daki medeniyet tercihinin temelleri (Orthodox Slavic Values: The Basis of Civilizational Choice in Ukraine)” başlıklı konferansa katılmış ve

Ortodoks Slav değerlerinin Avrupa'nın liberal değerlerinden daha üstün olduğunu iddia etmiştir. Bu konferansta Putin, Ukrayna'nın bir medeniyet tercihinin eşliğinde olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bu tercihin sadece Ukrayna'yla ilgili olmadığını, Rusların Kiev Knezliği döneminde Ortodoksluğu kabul etmesinin RF-Ukrayna arasındaki kültürel, ruhani ve geleneksel kardeşliğini temsil eden büyük bir gelişme olduğunu altını çizmiştir (Putin, 2013). Bu düşüncelerine paralel olarak Putin, Eylül 2013'teki Valdai toplantılarında Avrasya seçeneğinin post-Sovyet devletler için daha iyi olduğunu, söz konusu devletlerin Avrupa'da perifer olmak yerine Avrasya seçeneğinde merkezde yer alacaklarını iddia etmiştir (D'Anieri, 2019, s. 193). Putin'in bu açıklamasından dört ay sonra 21 Kasım 2013'te Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç AB ile Ortaklık Antlaşması'nı askıya almış, bu olayın ardından Ukrayna'daki AB yanlıları ve iktidar arasındaki uzlaşmazlık önce 20 Şubat 2014 tarihinde Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesine, bir hafta sonra da RF'nin "küçük yeşil adamlar"ın da rol oynadığı operasyonla Kırım'ın Rus kontrolüne girmesiyle sonuçlanmıştır (Toal, 2017, ss. 212–213).⁵ 16 Mart 2014 tarihindeki Kırım'ın RF'ye ilhaki için yapılan referandum sonrası Putin 18 Mart'ta Kırım'ın Rus toprağı olduğunu ilan etmiş, 21 Mart'ta da hukuken onaylamıştır (D'Anieri, 2019, ss. 211–228). Kırım'ın ilhaki RF'ye sadece Karadeniz'deki statükoyu lehine çevirme imkânını vermemiş aynı zamanda uzak denizlerde de etkin bir aktör olmasını sağlamıştır. Örneğin 2012'den bu yana, Novorossiysk'teki Rus deniz üssü ve Karadeniz Filosu amfibi gemileri, Beşar Esad rejimini ikmal ve desteklemek için Suriye'nin Tartus kentine askeri teçhizat sevkiyatının temelini oluşturuyor. Karadeniz Filosu Doğu Akdeniz'deki çıkarları açısından da önemlidir (Horrell, 2016, s. 4). Karadeniz Filosu'nun Akdeniz'deki varlığı desteklemesi aslında RF'ye okyanusa çıkış imkânı vermektedir. Bu durum da RF'nin etki alanını Kuzey Afrika'ya ve Ortadoğu'ya kadar genişletmesini sağlamaktadır (Kuimova & Wezeman, 2018, s. 7).

Görüldüğü üzere RF açısından Ukrayna'daki iktidar değişikliği güvenlik strateji dökümanlarında sıklıkla vurguladığı tehdit algılarını değiştirmemiş ve ikinci bir Turuncu Devrim ihtimali Kırım ve Ukrayna'daki statükonun değişme riskini doğurmuştur. Bunun üzerine RF, Gürcistan'da olduğu gibi Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü bozmuş, Ukrayna'nın doğusunda da ilerleyen süreçte kullanmak üzere dondurulmuş sorun bırakmıştır.

5. Sonuç

Kırım'ın ilhak sürecine kadar RF'nin yayımlanmış güvenlik strateji belgelerine bakıldığında RF'nin Ukrayna'nın da yer aldığı yakın çevresine yönelik tehdit algıları genel ve soyut olarak şunlardır:

- NATO ve AB'nin doğu genişlemesi
- BDT ve KGAÖ üyeleriyle ilişkilerin bozulma riski
- Rus kültürü ve Rus dilinin tehlike altında olması
- Post-Sovyet coğrafyadaki Rus azınlığın haklarının tehdit altında olması

Bu belgelerde Ukrayna ve Kırım'ın adı doğrudan geçmese de Ukrayna ve Kırım'ın Rus yakın çevresinin önemli parçalarından biri olduğu aşikardır. Zira Trans-Dinyester, Karabağ, Orta Asya ve Ukrayna RF'nin "hayati çıkar alanları" arasında yer almaktadır. Ancak Putin'in Donesk ve Luhansk'ın bağımsızlığının RF tarafından tanındığına ilişkin ulusa sesleniş konuşmasından sonra ağırladığı, Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'le yaptığı görüşmesinde belirttiği gibi

⁵ Sivastopol, Simferopol ve Kırım parlamentosunun Ruslar tarafından kontrolü 27 Şubat 2014 tarihinde gerçekleşse de 18 Şubat 2014 tarihinde Novorossisk ve Sivastopol'daki Rus kuvvetlerinin "barış koruma" operasyonu için hazırlandığına dair iddialar da bulunmaktadır (D'Anieri, 2019, s. 226).

Ukrayna farklıydı çünkü bu ülke üçüncü aktörler tarafından RF'ye tehdit yaratmak amacıyla kullanılıyordu (Putin, 2022). Başka bir ifadeyle güvenlik strateji belgelerinde NATO ve AB'nin genişlemesi tehdit olarak algılanmıştır ama Putin'in de ifade ettiği gibi Ukrayna meselesi diğerlerine göre daha fazla önemlidir. Zira Sivastopol'daki üs Karadeniz Filosu için 2042 yılına kadar kiralanmıştır ancak Ukrayna'nın AB ile ilişkileri ve Yanukoviç'in iktidarı kaybetme süreci Rus tarihindeki eski jeopolitik kaygıları uyandırmış ve RF oldu bitti ile (fait accompli) Kırım'ı ilhak ederek güvenliğini garanti altına almıştır.

Güvenlik strateji belgelerine göre Kırım'ın ilhakını jeopolitik ve normatif olmak üzere iki boyutta değerlendirmek olasıdır. Jeopolitik açıdan Avro-Atlantik Blok'un eski Sovyet cumhuriyetlerini bünyesine katması RF'nin politik manevra alanını kısıtlayacaktır. NATO'nun Bükreş Zirvesi'nde vaat edildiği üzere Ukrayna'nın olası NATO üyeliği RF'yi Karadeniz'de etkisiz hale getirecek ve RF Soğuk Savaş Dönemi'nden sonra yeniden Batı tarafından çevrelenmiş olacaktır. NATO ve AB'nin doğu genişlemesini RF açısından bu şekilde yorumlamak mümkündür. Ancak güvenlik strateji belgelerindeki bu tehdit algısının tarihsel gerçekliklerle de bağlantılı ele almak lazımdır. Zira NATO ve AB'den önce Ruslar Karadeniz'de Türk-Moğol Hanları, Osmanlı İmparatorluğu, Nazi Almanyası ve İç Savaş'ta Beyaz Ordu tarafından tehdit edilmiştir. Rus tarihindeki bu anların her biri aslında Kırım'daki hâkimiyet kaybının Rus hegemonyasının kaybı olduğunu göstermiştir. Kısacası güvenlik strateji belgelerindeki yakın çevre hassasiyetini Kırım üzerinden okumak gerekirse Avro-Atlantik Blok'un Ukrayna üzerindeki hegemonyası RF açısından tehdit niteliğindedir. Bu durumda şüphesiz RF'nin Ukrayna algısı da belirleyicidir. RF Ukrayna'yı egemen aktör olarak görmektense Rus tarihinin (tarihsel Rusluğun) bir parçası olarak görmekte, Ukrayna'yı da 1991 sonrası oluşturulmuş yapay bir siyasal birim olarak algılamaktadır. Eğer güvenlik strateji belgelerinde ifade edildiği gibi Ukrayna NATO ya da AB üyesi olursa aslında bu durum sadece hegemonya kaybı değil, RF'ye ait bir "iç mesele"nin Batılılarca manipüle edilmesidir. Başka bir ifadeyle sorun sadece dış egemenlikle değil, iç egemenlikle de doğrudan bağlantılıdır.

Kırım'ın ve Ukrayna'nın önemini normatif açıdan değerlendirmek gerekirse karşımıza söz konusu belgelerde "Rus kültürü ve dilinin korunması", Avrasya kimliğinin vurgulanması gibi hususlar göze çarpmaktadır. RF tarihsel açıdan Kırım'ı ve Sivastopol şehrini "direniş" ve "kurtuluş" üzerinden inşa etmektedir. Özellikle Sivastopol'un "kahraman şehir" olarak Rus tarihinde imgenmesi Kırım'ın Rus toprakları içinde olmasının klasik jeopolitiğin ötesinde bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra Kırım'ın Rus hâkimiyetinden çıkması bu anlamda Rus tarihsel imgeleminde bir bölünmeye sebep olmuştur. Bu çerçevede, Ukrayna'nın Ukraynalı kimliğini ön plana çıkarması ve Batılı aktörlerle ilişkilerini geliştirmesi RF'nin normatif açıdan da gerilemesi anlamına gelmektedir. Kırım'ın küreselci-liberal güçlerin etkisindeki Ukrayna'nın toprağı olarak kalması Rus kültürü açısından, Beyaz Rusya ile kurulan Doğu Slav Birliği ve Rus hegemonyasının vazgeçilmez parçası Rus dili açısından sorun teşkil edeceği düşünülebilir.

Genel ve soyut olarak ifade etmek gerekirse, RF güvenlik strateji belgelerinde önemle vurgulanan yakın çevre hassasiyetinde Ukrayna ve Kırım'ın yeri farklıdır. RF'nin Kırım'ı ilhak sürecinde bu hassasiyetin izleri görülmekle beraber, RF'nin güvenlik strateji belgelerindeki tehdit algılarının tarihsel-sembolik ve askeri-jeopolitik boyutlarının olduğu iddia edilebilir. Bu çerçevede RF'nin güvenlik stratejik belgelerinin, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'in dinamikleri ve Avro-Atlantik Blok'un politikalarının yanı sıra Rus tarihindeki gelişmelerin etkisinde şekillendiği, yakın çevredeki Rus hegemonyası beklentisiyle Kırım'ın ilhak sürecinin birbirinden ayrılamayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Makalenin araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlandığı beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Murat Jane Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akad, T. (2003). *Strateji üzerine*. Kastaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. Timaş Yayınları.
- Brannon, R. (2009). *Russian civil-military relations*. Ashgate Publishing Limited.
- Brzezinski, Z. (1994). The premature partnership. *Foreign Affairs*, 73(2), 67–82.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeopolitik gereklilikleri*. (Y. Türedi, Çev.). İnkılap Yayınları (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1997).
- Burchill, S. (2005). *The national interest in international relations theory*. Palgrave Macmillan.
- Carnegie Endowment for International Peace. (2010, February 05). *The military doctrine of the Russian Federation*. https://carnegeendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf
- Chapman, B. (2009). *Military doctrine: A reference book*. ABC CLIO, LLC.
- Clinton, W. (1986). The national interest: Normative foundations. *The Review of Politics*, 48(4), 495–519. <https://doi.org/10.1017/S0034670500039656>
- Cornell, S., & Jonsson, A. (2008). Expanding the European area of stability and democracy to the wider Black Sea region. In D. Hamilton & G. Mangott (Eds.), *The wider Black Sea region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives* (pp. 225–250). Center for Transatlantic Relations. <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=5960&pdf=1672.pdf>
- D'Anieri, P. (2019). *Ukraine and Russia: From civilized divorce to uncivil war*. University of California.
- Dağ, A. E. (2009). *Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Devroy, A. & Shapiro, M. (1993, April 05). Yeltsin gets \$ 1.6 billion in U.S. aid. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/archive/april93.htm>
- Emerson, M. (2008). The EU's new Black Sea policy. In D. Hamilton & G. Mangott (Eds.), *The wider Black Sea region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives* (pp. 253–276). Center for Transatlantic Relations. <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=5960&pdf=1672.pdf>
- Federation of American Scientists. (1993, November 02). *The basic provisions of the military doctrine of the Russian Federation*. <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html>
- Federation of American Scientists. (1997, December 26). *Russian Federation national security Blueprint*. <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>
- Federation of American Scientists. (2000, January 18). *National security concept of the Russian Federation*. <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>
- Frost, D. (2000, March 05). *BBC breakfast with frost interview: Vladimir Putin* [Video Transcript]. http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/audio_video/programmes/breakfast_with_frost/transcripts/putin5.mar.txt
- Gaber, Y. (2013). Black Sea regional security after 9/11. In G. S. Bozkurt (Ed.), *Blue Black Sea new dimensions of history, security, strategy, energy and economy* (pp. 120–129). Cambridge Scholars Publishing.
- Haas, M. de (2004). *Russian security and air power 1992-2002*. Frank Cass.
- Haas, M. de (2011). Russia's military doctrine development (2000-10). In S. J. Blank (Ed.), *Russian military politics and Russia's 2010 defense doctrine* (pp. 1–61). The Strategic Studies Institute.
- Haran, O. (2014). *Ukraine's long road to European integration* (Eurasia Policy Memo No. 311). <https://www.ponarseurasia.org/ukraine-s-long-road-to-european-integration>
- Haran, O., & Burkovsky, P. (2009). *War in Georgia and the Ukrainian reaction*. *Russian Politics & Law*, 47(3), 84–88. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940470308>
- Holley, I. B. (2004). *Technology and military doctrine: Essays on a challenging relationship*. Air University Press.

- Horrell, S. (2016, October). *A NATO strategy for security in the Black Sea Region* (Issue Brief). Atlantic Council. <http://www.jstor.org/stable/resrep03475>
- Jane, M. (2020). *Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya politikasının analizi: Süreklilik mi dönüşüm mü?* Dora Yayıncılık.
- Jane, M. (2021). Azak Denizi ve Kırım'ın önemi: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun politikalarının karşılaştırmalı analizi (1991-2021). İçinde E. H. Kılıçbeyli (Der.), *100. yılında Türkiye-Rusya ilişkileri: Çok taraflı gelişmeler, karşılıklı etkileşimler* (ss. 93–115). Nika Yayınevi.
- Kamath, P. M. (1998). US-China relations under the Clinton administration: Comprehensive engagement or the cold war again? *Strategic Analysis*, 22(5), 691–709. <https://doi.org/10.1080/09700169808458846>
- Kappeler, A. (2003). 'Great Russians' and 'Little Russians': Russian-Ukrainian relations and perceptions in historical perspective. The Henry M. Jackson School of International Studies, University of Washington. <http://hdl.handle.net/1773/35359>
- Karaca, R. K. (2020). 19. yüzyılda uluslararası sisteme yeni aktörlerin katılmasının diplomasinin gelişimine etkileri. İçinde B. Özdal & R. K. Karaca (Ed.), *Diplomasi tarihi-1* (ss. 411–456). Dora Yayınları.
- Kaya, S. (2011). *Rus dış politikasında batı*. Dora Yayınları.
- Kubicek, P. (1999-2000). Russian foreign policy and the West. *Political Science Quarterly*, 114(4), 547–568.
- Kuimova, A., & Wezeman S. T. (2018, December). *Russia and Black Sea Security* (SIPRI Background Paper). Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI]. https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/bp_1812_black_sea_russia_0.pdf
- Kuzio, T. (2000). Geopolitical pluralism in the CIS: The emergence of GUUAM. *European Security*, 9(2), 81–114. <https://doi.org/10.1080/09662830008407453>
- Kuzio, T. (2006). National identity and history writing in Ukraine. *Nationalities Papers*, 34(4), 407–427. <https://doi.org/10.1080/00905990600842080>
- Kuzio, T. (2015). *Ukraine: Democratization, corruption, and the new Russian imperialism*. Praeger.
- Kuzio, T. (2022). *Russian nationalism and the Russian-Ukrainian war: Autocracy-ortodoxy-nationality*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003191438>
- Larrabee, F. S. (2008). NATO and Black Sea security. In D. Hamilton & G. Mangott (Eds.), *The wider Black Sea region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives* (pp. 277–292). Center for Transatlantic Relations. <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=5960&pdf=1672.pdf>
- Lukyanov, F. (2016). Putin's foreign policy: The quest to restore Russia's rightful place. *Foreign Affairs*, 95(3), 30–37.
- Mangott, G., & Westphal, K. (2008). The relevance of the wider Black Sea region to EU and Russian energy issues. In D. Hamilton & G. Mangott (Eds.), *The wider Black Sea region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives* (pp. 147–176). Center for Transatlantic Relations. <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=5960&pdf=1672.pdf>
- Minorities at Risk Project. (2004). *Chronology for Crimean Russians in Ukraine*. Refworld. <https://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html>
- Ministry of Defence Republic of Latvia. (n.d.). *The national security concept (informative section)*. https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf
- Ogarkova, T. (2018, March 12). The truth behind Ukraine's language policy. *UkraineAlert*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-truth-behind-ukraine-s-language-policy>
- Özdal, B. (2020). Diplomasi. İçinde B. Özdal & R. K. Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi-1* (ss. 23–91). Dora Yayınları.
- Özdal, B. (2021). 1. Dünya Savaşı'nın diplomasinin gelişimine etkileri. İçinde B. Özdal & R. K. Karaca (Ed.), *Diplomasi tarihi-2* (ss. 1–78). Dora Yayınları.
- Posen, B. R. (1984). *The sources of military doctrine: France, Britain, and Germany between the world wars*. Cornell University Press.
- President of the Russian Federation. (2009, May 12). *Russia's national security strategy to 2020* [Unofficial Translation]. ETH Zurich Center for Security Studies. <https://www.files.ethz.ch/isn/154915/Russia's%20National%20Security%20Strategy%20to%202020%20-%20Rustrans.pdf>
- Prontera, A. (2017). *The new politics of energy security in the European Union and beyond: States, markets, institutions*. Routledge.
- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*. Platin Yayınevi.
- Putin, V. (2007, February 10). *Speech and the following discussion at the Munich Conference on security policy*. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- Putin, V. (2013, July 27). *Orthodox-Slavic values: The foundation of Ukraine's civilisational choice conference*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18961>
- Putin, V. (2021, July 12). *On the historical unity of Russians and Ukrainians*. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>
- Putin, V. (2022, February 22). *Talks with President of Azerbaijan Ilham Aliyev*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67830>
- Sakwa, R. (2016). *Frontline Ukraine: Crisis in the borderlands*. I. B. Tauris.

- Sasse, G. (2007). *The Crimea question: Identity, transition, and conflict*. Harvard University Press.
- Solchanyk, R. (1993). Russia, Ukraine, and the imperial legacy. *Post-Soviet Affairs*, 9(4), 337–365. <https://doi.org/10.1080/1060586X.1993.10641374>
- Sönmezoğlu, F. (Der.) (2005). Dış politika. İçinde *Uluslararası ilişkiler sözlüğü* (ss. 222-223). Der Yayınları.
- Stone, D. R. (2006). *A military history of Russia: From Ivan the terrible to the war in Chechnya*. Praeger Security International.
- Toal, G. (2017). *Near abroad: Putin, the West and the contest over Ukraine and the caucasus*. Oxford University Press.
- Tolz, V. (2002). Rethinking Russian–Ukrainian relations: A new trend in nation-building in post-communist Russia? *Nations and Nationalism*, 8(2), 235–253. <https://doi.org/10.1111/1469-8219.00048>
- Trenin, D. (2008). Russia's perspective on the wider Black Sea region. In D. Hamilton & G. Mangott (Eds.), *The wider Black Sea region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives* (pp. 103–117). Center for Transatlantic Relations. <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=5960&pdf=1672.pdf>
- Tsygankov, A. P. (2010). *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity* (2nd ed.). Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Yıldırım, Y. (2020). *Putin dönemi Rus dış ve güvenlik politikasında bir müdahalecilik örneği olarak Kırım'ın ilhakı*. Nobel Yayınları.

Extended Abstract

Security strategy documents are the most important sources of a state's threat perceptions, interests, and possible foreign policy steps. The aforementioned security strategy documents include national security, foreign policy, and military doctrines. In light of these documents, it is also possible to clearly predict how a state may respond to regional and global developments. In other words, security strategy documents provide the framework for any state's foreign policy. In this context, it is possible to see the outlines of the Russian Federation's (RF) policy toward the post-Soviet geography and its relations with the Euro-Atlantic Bloc (NATO and European Union-EU) in the above-mentioned military and security policy documents.

Although RF is the losing side of the Cold War, it is one of the most interesting actors in the international system. Despite various domestic and foreign policy crises in the early years of the post-Cold War era, in 1993, RF declared post-Soviet geography an important area of interest and opposed the eastward enlargements of NATO and the EU. In the first 15 years of the post-Cold War era, the demands of RF remained at the level of discourse, but since the second half of the 2000s, RF began to pursue a more effective policy against Euro-Atlantic eastward enlargement. For example, the clearest response of RF to the eastward expansion of NATO is the war between RF and Georgia, known in the literature as the "Five-Day War" or "08.08.08 War." RF, with this war, gave a message not only to Georgia but also to Ukraine. Ukraine also faced Russian interventionism after its pro-Western policy in 2014, lost Crimea, and paid the price for its anti-Russian policy with the deterioration of its territorial integrity.

Although the RF-Ukraine relations are generally assessed in the context of the eastward enlargement of the Euro-Atlantic Bloc, historical relations between the two states should also be taken into account. In other words, the annexation of Crimea should be reduced not only to current geopolitical realities but also to the place of Ukraine and Crimea in Russian historiography. Because the RF's perception of Ukraine was crucial to the occupation process.

According to the security strategy documents, the annexation of Crimea can be evaluated in two dimensions: geopolitical and normative. Geopolitically, the incorporation of the former Soviet republics by the Euro-Atlantic bloc will limit the political space of action of RF. As promised at the NATO summit in Bucharest, Ukraine's eventual NATO membership will inactivate RF in the Black Sea, and RF will be surrounded by the West again after the Cold War era. It is possible to interpret the eastward expansion of NATO and the EU in this way in terms of RF. However, it is necessary to consider this threat perception in security strategy documents in the context of historical realities. Even before NATO and the EU, Russians were threatened by the Turkic Mongol Khans, the Ottoman Empire, Nazi Germany, and the White Army in the Black Sea Civil War. Each of these moments in Russian history showed that the loss of dominance in Crimea meant the loss of Russian hegemony. In short, to evaluate the sensitivity of the near abroad in the security strategy documents about Crimea, the hegemony of the Euro-Atlantic bloc over Ukraine is a threat to the RF.

When assessing the significance of Crimea and Ukraine from a normative perspective, themes such as the "protection of Russian culture and language" and the emphasis on Eurasian identity stand out in the aforementioned documents. RF constructs Crimea and the city of Sevastopol historically through "resistance" and "liberation." In particular, the portrayal of Sevastopol as a "hero city" of Russian history shows that the fact that Crimea is located on Russian territory has a meaning that goes beyond the classic geopolitical approach. After the collapse of the USSR in 1991, the loss of Crimea in this sense caused a split in the Russian conception of history.

In general and abstract terms, Ukraine and Crimea occupy a different place in the sensitivity of the near abroad, which is highlighted in the documents of the security strategy RF. Although traces of this sensibility can be seen in the annexation process of Crimea, it can be argued that the threat perceptions in the security strategy documents of RF have a historical-symbolic and a military-geopolitical dimension.